

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

5220

Sheet 10

Handwritten notes and sketches, including a large 'B' and some illegible text.

The was in the ...

Handwritten signature or initials.

1730 in laws were brought

1730 LB

Robert Edwards

Bartholomew

1730

1730 1730 1730

Robert Edwards 1730

Bartholomew

1730

1730

origin of such laws were brought

1707 1712 1713

Robert Edwards

Robert Edwards

Robert Edwards

1713 1714 1715

1716 1717 1718

Robert Edwards - 1718

Robert Edwards

1719 1720

1721 1722

1723 1724

Robert Edwards

Book 1777

Robert Edwards's Book - 1777

Robert Edwards

Book 1778

Robert Edwards's Book

his hand

[Faint handwritten notes]

[Faint handwritten notes]

Book 1778

13: 9
12: 10
5: 19

109 101
109 101
109 101
109 101

V. R. IV. —
LUCIUS ANNÆUS
FLORUS.

Cui subijungitur
LUCII AMPELII

LIBER MEMORIALIS.

EDITIO NOVA ACCURATISSIMA.

LONDINI:

Ex Officinâ JACOBI & RICARDI TONSON.

M DCC LXV.

CUM PRIVILEGIO.

Am

977

Handwritten text, possibly a library or collection number, running vertically along the right edge.

23641

John Williams

Henry Williams

~~Robert Williams~~

His Book D: 1783

Royal George or

John Williams

John Williams

John HANNE R. *Printed*

WHEREAS Our Trusty and Well-beloved *Michael Maittaire*, Gent. hath humbly represented unto Us, That he hath with great Labour and Expencc prepared for the Press a complete *Collection* of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with complete Indexes, and has therefore humbly besought Us to grant him our Royal Privilege and Licence for the sole Printing and Publishing thereof for the Term of Fourteen Years: We being willing to give all due Encouragement to Works of this Nature, which tend to the Advancement of Learning, are Graciously pleased to condescend to his Request; and do therefore, by these Presents, grant unto him the said *Michael Maittaire*, his Executors, Administrators, and Assigns, Our Royal Licence for the sole Printing and Publishing the complete *Collection* of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with complete Indexes aforesaid, for the Term of Fourteen Years, from the Date hereof, strictly forbidding all Our Subjects within Our Kingdoms and Dominions to Reprint the same, either in the like, or in any other Volume or Volumes whatsoever; or to Import, Buy, Vend, Utter, or Distribute any Copies thereof Reprinted beyond the Seas, during the aforesaid Term of Fourteen Years, without the Consent or Approbation of the said *Michael Maittaire*, his Heirs, Executors, and Assigns, under his or their Hands and Seals first had and obtained; as they will Answer the Contrary at their Peril. Whereof the Commissioners and other Officers of Our Customs, the Master, Wardens, and Company of *Stationers* are to take Notice, That the same may be entered in the Register of the said Company, and that due Obedience be rendered thereunto. Given at Our Court at *St. James's*, the fourth Day of *April*, 1713. In the Twelfth Year of Our Reign.

By Her Majesty's Command,

Robert T. ...

... ..

...

GENERO SO JUVENI.

FRANCISCO BABER

ARMIGERO

S. D.

MICHAEL MAITTAIRE.

JAM diu est, Generose Juvenis, quum mihi dari exoptavi, ubi gratum adversus tuam familiam animum palàm ostenderem. Tuus Avus Patérque, viri in re Literariâ Publicâque cum summâ laude versati, à quibus tuæ adolescentiæ cura mihi aliquando deman data est, tam singularem mihi præstiterunt benevolentiam, in tam arctam me receperunt familiaritatem, ut infra infimos

DEDICATIO.

mos forem homines, si non modò eorum in me merita non haberem in memoriâ, sed eadem publicandi occasionem, quoties sese offert, tacitus præterirem. Id nunc ætatis es, quæ te hominum oculis subjicit, negotiisque obundis maturum hortatur, ut Parentum memor, eorûmque vestigiis insistens, spem de te conceptam impleas, neque aliter te geras, ac si utrumque haberes tuarum actionum testem. Non equidem de te dubito, qui tuam indolem nôrim, cui calcâr minimè opus est. Patere nihilominus me tibi jam festinanti plaudere, & virile tuæ vitæ stadium tam auspicato ingresso gratulari. Illud, quod mitto tibi, munusculum, uti non onerosum, ita neque omnino tibi erit inutile. In eo breviario, quamlibet angusto, totum, quaquâ patuit, Romanum clauditur Imperium. Nusquam & magis varia & major rerum series: nullibi grandiora ab initiis tam exiguis incrementa. Nunquam acrius cum hostibus extraneis & domesticis conflictatum, aut fortiùs eluctatum.

Non.

DEDICATIO.

Non est, unde melius ediscas, quid pro Patriâ & periclitante & florente agendum sit. Utcunque eris in utramque fortem paratus, mecum tamen & cum bonis omnibus comprecare, ut in hâc semper, in illâ aut nunquam aut perrarò tuæ virtutis experimentum capere ei contingat. Vale; méque & Avi & Patris olim amicam inter tuos etiam numera.

1714. F rid. Cal. Jon.

DE

[Handwritten signature]

DE

FLORI ÆTATE.

PAUCA admodum sunt, quæ ad vitam hujus Historici describendam possis colligere. Ex ipsius Proœmio satis constat, sub Trajano vixisse. De Nomine non adeò convenit inter Eruditos. Vulgatum est Lucius Annæus Florus; in nonnullis, Lucius Junius Florus; in aliis, Lucius Annæus Seneca; & cùm Senecæ sint ex Annæâ Gente, noster non temere ad Senecarum familiam referatur. In Eliæ Vineti Mss. Codicibus, memoratur Lucius Annæus Melas, quem ex Chron. Euseb. anno 4° Olympiadis ccxi Senecæ fratrem & Gallionis bona Lucani Poëtæ filii sui à Nerone promeritum suscepisse accipimus. In his tenebris, ex quibus nihil certi in lucem eruere, præter dubias quasdam conjecturas, potuit Gerardus Johannes Vossius, vir, quo vix alter accuratiùs Scriptorum tempora rimatus est, non est, unde lectori meliorem facem præferam.

De

DE FLORIDE ETATE.

De Floro in Elise Vineti MSS. codicibus legimus, *neminem melius nec ornatius nec expeditius nec purius nec defecatius nec brevius nec latius aliquid componere potuisse*; in Gerard. Joh. Voss. *Stylum ejus esse declamatorium, ac Poëtico propiorem, adeo ut etiam Virgilii Hemistichia profundat: Scriptorem esse elegantem & disertum, & si paucula exceperis, quæ frigidius dicta videntur, verè floridum: at in temporum ratione negligentem.*

Floro idem, qui antea in Elzevirianâ Editione, hic comes adjungitur Lucius Ampelius, longè licet & tempore & stylo inferior, ob materiam tamen & variam nec injucundam, legi non indignus; quem forsan cum Paulino, Symmacho, & Messalâ laudat Carmin. 9. ad Felicem Sidonius Apollinaris. Libellus is Lucii Ampelii, quem vocat Memorialem, exhibetur, qualis in supra dictâ editione, haud finè multis, quæ non nisi ope melioris codicis possunt emendari.

et A50.

VARIANTES LECTIONES EX
Editione Elzevirianâ excerptæ.

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
2.	8. Propè cœc per annos,	38.	3. in Æmilio, Alcibiadem sequimus;
12.	consules, CL annos	20.	Syriaco bello
3.	4. jam septimâ	39.	7. Syriatici belli
14.	languini & prædæ	41.	1. præceperat:
4.	2. Hele templum esto, inquit, &	43.	31. triumphis
9.	bella	45.	26. cognomen meruerat, & Celtibericus fieri, quam &
5.	9. commissa	30.	quam rex fuisset
6.	1. nepos ex filiâ	48.	34. quæ etsi juncta inter
14.	Nævius	52.	27. remigarent,
7.	4. decuriis	54.	5. indè sexaginta
9.	5. Publicola, summo	55.	20. per perfidam
10.	5. quem vix. effugeris,	34.	quatuordecim anni
12.	10. urbe non remeare.	58.	15. Ciliciæ quoque littora,
30.	perinde ac aranis	60.	12. obseravit.
13.	2. Non Cremeræ sædior	68.	16. miseratus est, ne populus Romanus gentium victor, orbisque possessor, Laribus ac focis suis exularet: quacunque mente.
34.	manibus exæquant.	69.	3. obrogare
14.	33. qui incensam	71.	19. & etiam Latinos, Afranium Umbros, totus senatus & consules Samnium, Lucaniâque
16.	13. in ipsâ Samnio	72.	27. deæ ceremonias jactat,
18.	1. nec satis nōrant. Ad erat	74.	1. cū septuaginta aut amplius
17.	novo colore simul	76.	7. honorificaverant
22.	24. indignitas;	92.	15. ipse plane & convitiis Cæsaris dignitatem & furtis hæreditatem lacerare, ipsum
25.	plebes quoque	96.	27. piavimus.
26.	17. calamitatis		
28.	4. Tutum		
29.	31. utrum eligitis? cūque succlamatum esset, utrum vellet, daret. Bellum igitur,		
31.	31. bullis cingulis atque annulis		
33.	12. citiùs an faciliùs:		
33.	ultimas metas,		
34.	14. nec emptor inventus est:		
21.	ultimos—angulos		
26.	inopinantèrque		

L. ANNÆI FLORI
R E R U M
R O M A N A R U M
L I B R I IV.

Proœmium.

POPULUS Romanus à rege Romulo in Cæsarem Augustum, septingentos per annos, tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse Virtus & Fortuna videantur. Quare quum præcipuè hoc quoque, sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam quod solent qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabellâ totam ejus imaginem amplectar: non-
B ni,il,

nihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus, si pariter atque infimul universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis ergo Populum Romanum quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit; quatuor gradus processusque ejus inveniet. Prima ætas sub regibus fuit; propè ducentos quinquaginta per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est: hæc erat ejus Infantia. Sequens à Bruto Collatinoque consulibus, in Appium Claudium, Quintum Fulvium consules, ducentos quinquaginta annos patet; quibus Italiam subegit; hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum; ideò quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit: hinc jam ipsa Juventa Imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum nostrum haud multo minus anni ducenti: quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atque decoxit; nisi quòd sub Trajano principe movet lacertos, & præter spem omnium, Senectus imperii, quasi reddita juventute, revirescit.

LIBER I.

CAP. I. *De Romulo primo Romanorum Rege.*

Primus ille, & Urbis & Imperii conditor, Romulus fuit; Marte genitus, & Rheâ Sylviâ. Hoc de se sacerdos gravis confessa est, nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluentem, cum Remo fratre, non potuit extinguì. Siquidem & Tiberinus amnem repressit: & relicis catulis lupa sequepta vagitum, ubi admovit infantibus, matremque

se gessit. Sic repertos apud arborem, regis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius jam bis septimâ sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filiâ Romulus. Igitur statim primâ juventæ face, patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter aspiceretur, & regeret, adhibere placula Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore: ita illi assuetæ sanguine: prædâ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est: prima certe victimâ fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, Tusci que pastores: quidam etiam transmarini; Phryges qui sub Æneâ, Arcades qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum; populumque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta sent. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant, præda fuere. Et hæc statim causa bellorum. Pulsi fugatique Veientes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper optima de rege, Feretrio Trovi manibus suis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem: nec dolo: sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat; dubium clypeos an armillas. Illi ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intrâ mœnia hostibus, atrox in ipso foro pugna, ad eam

Romulus Jovem oraret, *Ut fœdum suorum fugam fyllereto*. Hinc templum & Stator Jupiter. Tandem sævientibus intervenere rapæ laceris comis. Sic pax facta com Tatio, fœdusque percussum: secutâque res mira dislu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes prodote sociarent. Auclis brevî viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit: juvenus divisa per tribus, in equis & in armis, ad subita belli excubaret: consilium Reipublicæ peres senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repente, quum concionem haberet, ante urbem apud Capræ paludem, è conspectu abites est. Discerptum aliqui à senatu putant, ob aspectus ingenium: sed oborta tempestas totisque defectio, consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, vium à se Romulum affirmans augulioze formâ quàm fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: *Quinim* in cœlo vocari placitum: ita gentium Roma potiretur.

CAP. II. *De Numa Pompilio.*

Succedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, uliro petivere, ob inelytam viri religionem. Ille sacra, & cæremonias, omnemque cultum decrum immortalium docuit: ille Pontifices, Augurs, Salios, cæterosque per *Septuaginta* annum quoque in duodecim menses, factis *Septuaginta* defatâsque descriptis. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quædam imperii pignora; Janumque geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit: ut ad simulacrum cœlestium siderum, custos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuria occupaverat imperium, religione atque iustitiâ gubernaret.

CAP.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hostilius: Cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artémque bellandæ condidit. Itaque mirum in modum exercitâ juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus præliis utrique comminuerebantur, misso in compendium bello, Horatiis, Curiatisque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata permixta sunt. Anceps, & pulchra contentio, exitûque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam: singulosque, prout sequi poterant, adortus exsuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu parta victoria est: quam ille mox parricidio scævavit. Flentem spolia circa se, sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. Citavere leges nefas: sed abstulit virtus parricidam: & facinus intrâ gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenates bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavere fortunam. Sed rex calidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animos, quasi ipse mandasset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, raptorem fœderis Metium Fufetium, religatum inter duos caprus, pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam quamvis parentem, annulam tamen, diruit, quum prius omnes opes urbis, ipsamque populeam Romam transfulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisset, sed in suum corpus rediisset rursus videretur.

CAP. IV. De Anco Marcio.

Ancus deinde Marcius, nepos Pompili, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus est, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commisit; Ostiâmq; in ipso maris fluminisq; confinio coloniam posuit: jam tum videlicet præfagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commectatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

CAP. V. De Tarquinio Prisco.

Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultro petens, accipit, ob' indultriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & Senatûs majestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quatenus Attius Navius numerum augeri prohibebat, vir summus augurio, quem rex in experimentum rogavit, *Fierine posset quod ipse mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *Pesse respondit.* Atqui hoc, inquit, *agitabam, an cotem illam secare novaculâ possem?* Augur, *Petes ergo,* inquit, & fecit. Indè Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Indè fasces, trabes, curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætexta; indè, quod aureo curru quatuor equis triumphatur: togæ pictæ, tunicæque palmatæ; omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

CAP. VI. De Servio Tullio.

Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam eximiam incolem uxor Tarquinii Tavaquil liberaliter educaverat, & clarum fore, visâ circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mor-

LIBER PRIMUS. 7

tem, annitente reginâ, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit in patriâ, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summâque regis solertiâ ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac sic maximæ civitas minimæ domûs diligentîâ contineretur.

CAP. VII. De Tarquinio Superbo.

Postremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immisissique in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem saluaret, super cruentum patrem, vecta carpeno, confernatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbiâ (quæ crudelitate gravior est bonis) grassatus, quum sævitiam jam domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida opida in Latio capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Suesâ Pometia. Tum quoque cruentus in suos; neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam apud hostes hinc res esset. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios consulenti *Quid fieri vellet; emittentia* fortè papaverum capita virgulâ excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!) sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit, quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) resistere Juventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum, siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horridum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est caput. nec dubitare cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum promittere.

mittere. Tandiu superbiam regis populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatiffimæ feminæ Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

C A P. VIII. *Anacphalæſis de ſeptem regibus.*

HÆc eſt prima ætas populi Romani, & quaſi Infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem, quæcunq; factorum induſtriâ, tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio & utilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religioſius? ita res popoſcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm neceſſarius? ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut Urbem coloniâ extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Servio cenſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret Reſpublica? Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

C A P. IX. *De mutatione Reipublicæ.*

IGitur Bruto Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem ſui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitæ decus, quodam quaſi inſinctu deorum concitatus, regem repenti deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo conſecrat, imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex ſingulari duplex: ne poteſtas ſolitudine vel morâ corrumpereſſet: *conſulēſque* appellavit pro regibus, ut conſulere ſe civibus ſuis debere meminiffent. Tantumque liber-

LIBER PRIMUS. 9

libertatis novæ gaudium inceserat, ut vix mutati statûs fidem caperent; alterumque ex consulibus, tantum ob nomen & genus regium, falcibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola, ex summo studio anixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam & fasces ei pro concione submisit, & jus provocationis adversus ipsos dedit. Et ne specie arcis offenderet, eminentes aedes suas in plana submisit. Brutus verò favori civium, etiam domûs suæ clade & parricidio vellicatus est. Quippe quum studere revocandis in Urbem regibus liberios suos comperisset, protraxit in forum, & concione mediâ virgis cecidit, & securi percussit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptâsse sibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus, primâ adversus externos arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro sociis; tum gloriâ & imperio, lacescentibus assidue usquequaque finitimis: quippe cui patrii soli gloria nulla, sed statim hostile periclitum, mediûsque inter Latium & Tuscos, quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret: donec quasi contagione quâdam per singulos itum est, & proximis quibusque correptis, totam Italiam sub se redegerunt.

C A P. X. *Bellum Etruscum cum rege Porſenâ.*

PUlis ex urbe regibus, primâ pro libertate arma corripuit. Nam Porſena rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinio. manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & tamè urgeret, occupatôque Janiculo ipsis Urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit: novissimè etiam tantâ admiratione perculit, ut superior, ultro cum penè victis amicitiaæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia, tæque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ nisi in annualibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius coeles, postquam hoïes undique intantes solus summovere non poterat, ponte recitò transiit ad Ti-

berim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus focus injecit manum, terrorémque geminat dolo. *Ut scias*, inquit, *quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: quum interim (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri: sed ne quis sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, Clælia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem, tot tantisque virtutum terroris monstris, valere, liberisque esse iussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu suâ Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere expiravit; planè quasi adulteram ad inferos usque sequeretur.*

• C A P. XI. *Bellum Latinum.*

Latini quoque Tarquinos asserebant, æmulatione & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi ferviret. Igitur omne Latium, Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu. Cossus equitum magister exuere frænos imperavit (& hoc novum) quò acrius incurrerent. Ea denique atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Castorem atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & imperator veneratus est, pactasque victoriam templa promisit; & reddidit, planè quasi stipendium commilitonibus deis. Hactenus libertate: mox de finibus cum eisdem Latinis assidue & sine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt, Satricum atque Corniculum provincia: De Verulis & Bovillis pudet; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciae, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæsulæ,

Fæsulæ, quod Carræ nuper, idem nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregellæ, quod Gesforiacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque, pro pudor! victos, ad eam gloriæ fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus, quasi Numantiam aut Africam, nomini induerit. Extant & parta de Antio spolia, quæ Mænius in suggestu fori, captâ hostium classe, suffixit; si tamen illa classis: nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Æqui & Volsci fuere; & quotidiani, ut ita dixerim, hostes. Sed hoc præcipuè Lucius Quintius domuit, ille dictator ab aratro: qui obsessa, ac penè jam capta Marci Minucii consulis castra, egregia virtute servavit. Medium erat fortè tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo licitor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fidem numinum! quâ velocitate! intrâ quindecim dies cœptum, peractumque bellum: prorsus ut festinâsse dictator ad relictum opus videretur.

C A P. XII. *Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.*

ASfidui verò & anniversarii hostes ab Etruriâ Veientes; ad eam ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades. Casti apud Cremeram trecenti, patricius exercitus, & *secularato* signata nomine, quæ proficiscentes in prælium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci se sponte dederunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus deletique Veientes. Falisci quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immerito quòd ludimagistrum, urbis proditorem, cum iis quos adduxerat pueris, vinculum sibi ultro remisisset,

Eam

Eam namque vir sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam, quæ salvâ fide, & integrâ dignitate pararetur. Fidenæ, quia parces non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & discoloribus, serpentum modum, vittis, furiali more processerant: sed habitus ille feralis, everisionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primùm hyematum sub pellibus: taxata stipendio hyberna: adactus miles suâ sponte jurejurando, *nisi captâ urbe remearet*. Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cujus decimæ Apollini Pythio mitterentur: universusque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Venientes fuere: nunc fuisse quis meminuit? quæ reliquæ? quôdvē vestigium? Laborat animalium fides, ut Veios fuisse credamus.

C A P. XIII. *Bellum Gallicum.*

Hinc sive invidiâ deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrùm clade funestius fuerit: an virtutum experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens naturâ ferax, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus, aded omni genere terribiis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastâssent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant. Pro sociis ac fœderatis populus Romanus intervenit, missis ex more legatis. Sed quod jus apud
barba-

barbaros ferociùs agunt: exinde nomen. Conuersis igitur à Clusio, Romamque veniens, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius castrum cepit. Non temere scèdior clades. In peccatis hinc talis Roma damnauit. Fuso exercitu per totam urbem appropinquabant. Erant nulla praesidia. Intra urbem, aut nunquam aliàs, apparuit veniens in castris virtus. Jam primum maiores natu, amplissimisque nobilibus, in forum eèdunt: ibi deuote pendite. Illi se Manibus consecrant; statimque in has quique ad se regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt: ut quum venisset hostis, in suà dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quicquid religiosissimi in templis erat; partim in dolis defossa terrae recondunt, partim imposita plaustris secum auerunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestae nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus è plebe fertur Lucius Arbinus, qui depositis uxore & liberis, virgines in plaustrum recepit: aded tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juuentus verò, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis infedit, obtestata ipsum quasi praesentem Jovem; *Ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita illis virtutem eorum numine suo tueretur.* Aderant interim Galli, apertamque Urbem, primo tepidi, ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu inuadunt: patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in curulibus suis praetextatos senes, velut Deos Geniosque venerati; mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari recordia macta: facisque testis injiciunt: & totam Urbem igne, ferro, manibus solo exaquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependere, nec diebus modò, sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem Manlius nocte subeuntes, clangore an-

feris

feris excitatus, à summâ rupe dejecit, & ut spem hostibus demeret, quanquam in summâ fame, tamen ad speciem fiducia, panes ab arce jaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque iste per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, *Proptiis*que deos renunciavit. Novissimè, quum jam obsidio sua barbaros fatigâset; mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbè victis increparent, subitò aggressus à tergo Camillus aded cecidit, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine libet. Pastorum casas ignis ille, & flamma paupertatem Romuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potiùs, & lustrata videatur? igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acriùs etiam vehementiùsque in finitimos surrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latiùs traheret, sic percipit est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: indè Torquati. Iterum Pompeino agro, quum in simili pugna Lucius Valerius, in gente galeæ sacra alite adjutus, retulit spolia: & indè Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruriâ ad lacum Valimônis Dolabella delevit: ne quis extaret in eâ gente, quæ incensam à se Romam urbem gloriaretur.

C A P. XIV. *Bellum Latinum.*

CONVERSUS à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione

L I B E R P R I M U S. 15

latione imperii infestos, tum verò contemptu Urbis incensæ; quum *jus civitatis, partem imperii ac magistratum* poscerent, atque jam amplius quàm congre-
di auderent: quo tempore quis cessisse hostem mira-
bitur? quum alter consulum filium suum, quia contra
imperium pugnaverat, quamvis victorem, occiderit,
quasi plus in imperio esset, quam in victoriâ: alter
quasi monitu deorum, capite velato primam ante
aciem diis Manibus se devoerit: ut in confertissima
se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter,
sanguinis sui semitâ, aperiret.

C A P. XV. *Bellum Sablnum.*

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui im-
memores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quo-
dam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Cu-
rio Dentato consule, omnem eum tractum, quæ Nar-
ambit, fontésque Velini, Hadriatico tenus mari, igne
ferróque vastavit. Quâ victoriâ, tantum hominum,
tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro-
plus esset, nec ipse posset astimare qui vicerat.

C A P. XVI. *Bellum Samniticum.*

PRecibus deinde Campaniæ motus, non pro se,
sed, quod est speciosius, pro fociiis, Samnites in-
vadit. Erat fœdus cum utrisque pertussum: sed hoc
Campani sanctius, & prius, omnium suorum deditio-
ne fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum
tanquam sibi gessit. Omnium non modò Italiâ, sed
toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est.
Nihil mollius cælo: denique bis scribis vernat. Ni-
hil uberius solo; ideo Liberi Cererisque certamen
dicitur. Nihil hospitalius mari: hinc illi nobiles por-
tus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ: Lu-
crinus & Avernus, quædam maris ostia. Hinc amici
vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pul-
cherrimus omnium Vesuvius, Ætnæi ignis imitator.
Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis,

Her.

Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium, Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginémque numerata. Pro hâc urbe, his regionibus, populus Romanus Samnites invasit, gentem, si opulentiam quæris, aureis & argenteis armis, discolori veste, usque ad ambitum armatam: si fallaciam, fallibus ferè & mentium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsi animosiozem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur: nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud Caudinas furculas Veturio Posthumioque Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intrâ eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; & ille, *Mitteret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit; ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntariâ deditione turpitudinem fœderis diriment, & ultionem flagitans miles, Papirio duce (horribile dictu!) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit: & *in congressu arsi, jè omnium oculos*, hostis auctor fuit: nec prius finis cœdibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

CAP. XVII. *Bellum Etruscum & Samniticum.*

HAÆnus populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim: tamen sic quoque par omnibus. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacli, antiquissimus Italiæ populus Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum.

pulorum; latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, antè invius, planè quasi Caledonius, vel Hercynius, adeò tunc terrori erat, ut Senatus consuli denunciarret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmisso exploraret accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia, refert totum iter. Sic Fabius Maximus periculofissimum bellum periculo explicavit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est; capti que superioribus jugis, in subjecto suo jure detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quam in terrigenas è cælo ac nubibus tela mitterentur. Nec incrementa tamen illa victoria: nam oppreßus in sinu vadis alter consulum Decius, more patrio devotum diis Manibus obtulit caput; solennèmq; familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium rededit.

C A P. XVIII. *Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.*

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine: sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriae quondam, & Apuliæ, totiûsque Lucaniæ caput, cum magnitudine & muris, portûque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Hispnam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum: quod quidem causa miseræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem inde vident: atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant. *25-*

erim, aut unde Romani? nec satis. Aderat sine morâ querelam ferens legatio: hanc quoque scœdē per obscœnam turpēmque dictu contumeliam violant: ex hinc bellum. Sed apparatus horribilis; quum tot simul populi pro Tarentinis confurgerent, omnibŭsque vehementior Pyrrhus: qui semigrœcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thœssaliæ, Macedoniæ, incognitŭsque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino consule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Ferentis turmæ præfectus Obsidius in regem, turbaverit, coëgeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephantis conversi in spectaculum belli procurrissent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius quam erant suspicarentur, fugam stragemque late dederunt. In Apuliâ deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus: jam quippe belluarem terror exoleverat, & Caius Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscisâ, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuere: nec antè cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, postremûque fugientium ipse rex à satellitibus humero faucius in armis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub Arufinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem qui superius: sed tunc ad totam victoriam, exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his pullum adaci in capite teli gravis ictus avertit, qui quum per stragem suam percurreret, stridore quereretur, mater agnovit, quasi vindicaret, exiit: tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit: ac sic eadem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant.

rant, tertiam sine controversiâ tradidere. Nec verò tantum armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intrâ Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellectâ virtute Romanâ, statim desperavit armis: seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit: captivosque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. Missisque deinde legatis in Urbem, omni modo annixus est, ut in amicitiam recipereetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit: nec alia magis, quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obritos accepimus? omnium vulnere in pectore: quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses: & relictae in vultibus minæ: & in ipsâ morte ira vivebat. Quod aded Pyrrhus miratus est, ut diceret, *O quàm facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Quæ autem eorum, qui superfluerunt, in separando exercitu festinatio? quum Pyrrhus, *Video me, inquit, placè Herculis sidere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo, tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur.* Qui autem ille senatus fuit? quum perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi suo, *Quid de hostium sede sentirent, Urbem templum sibi visam, senatum regum confesum esse,* confiterentur. Qui porò ipsi duces? vel in castris? quum medicum venale regis Pyrrhi caput offerentem, Curius remisit: Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit: vel in pace? quum Curius scitilia sua Samnitico præferret auro; Fabricius decem pondo argenti circa Ruffinum consularem virum, quasi luxuriam, censoriâ gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem populum Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intrâ quadricentum maximam partem Italix, fortissimas gentes, opulentissimas urbes,

urbes, uberrimâsque regiones in ditionem redeçisse? Aut quid adeò fidem superet, quàm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo proelio Pyrrhus, totâ tremente Campaniâ, Lirim, Fregellâsque populatus, propè captam Urbem à Prænestinâ arce prospexit: & à vicesimo lapide, oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies; & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses: tum si captivos aspiceres; Molossi, Thessali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus: si pompas; aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque deliciae. Sed nihil libentiùs Populus Romanus aspexit, quàm illas quas timuerat, cum turribus suis belluas: quæ non sine sensu captivitatis, summissis cervicibus, victores equos sequebantur.

C A P. XIX. *Bellum Picenum.*

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quòd ultro persequi socios hostium placuit. Dõmiti ergo Picentes, & caput gentis Asculum, Sempronio duce: qui tremente inter proelium campo, Tellurem deam, promissâ æde, placavit.

C A P. XX. *Bellum Sallentinum.*

Sallentini Picentibus additi, capûtque regionis Brundisium cum inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hõc certamine, victoriæ pretium templum sibi passoria Pales ultro poposcit.

LIBER PRIMUS. 21

C A P. XXI. *Bellum Volsuense.*

Postremi Italicorum in fide mansere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem a dominis datam in ipsos crexerant: translataque in se republicâ, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

C A P. XXII. *De Seditiõibus.*

HÆC est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia; quâ maximè viruit, & quocam flore virtutis exarsit, ac feruit. Ita, quæ inerat, quædam adhuc ex pastoribus teritas, quiddam spirabat indomitum. Indè est, quòd exercitus Posthumium Imperatorem, inficiantem quas promiserat prædas, factâ in castris seditione, laudavit: quòd sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum posset: quòd duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces: indè, quòd clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suæ, exultatione multavit: ut, Coriolanum colere agros jubentem; nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicâisset, nisi quòd jam inferentem signa filium mater Veturia lacrymis suis exarmavit: ut ipsum Camillum, quòd inique inter plebem & exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior obsessis, in captâ Urbe consenuit: & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementiùs æquo bohòque certatum est; adeo ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

C A P. XXIII.

Prima discordia ob impotentiam sceneratorum: quibus in terga quoque servilibus savientibus, in sacrum montem plebs armata secessit: agròque, nec nisi Tribunos impetrâisset, Menenii Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate revocata est. Extat orationis

tionis antiquæ fatis efficax ad concordiam fabula, quâ *Dissedisse inter se quondam humanos dixit artus, quòd omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundus à sejunctione redisse in grâtiâ, quando sensissent, quòd ejus operâ redactis in sanguinem cibus irrigarentur.*

C A P. XXIV.

Secundam in Urbe mediâ, decemviratûs libido conflavit. Allatas à Græciâ leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinatâ, que erat in duodecim tabulis tota justitia: quum tam traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu suâ interfecit: admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

C A P. XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebei cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

C A P. XXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebii quòque magistratus crearentur. Fabius Ambulius duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat; alteram plebeio Stoloni: hæc quodam tempore, quòd licloriæ virgæ sonum ignotum penetibus suis expaverat, à sorore fati insolenter irrisa, injuriam non tulit. Itaque natus tribunatum, honorum & magistratum consortium, quamvis invito senatui extorsit. Verum
in

LIBER SECUNDUS. 23

in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit; interque hæc omnia, nullius acrior cultos, quam Libertatis fuit; nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum, ut in magno, & in dies majore populo, interim perniciosi cives existerent. Spurium Cassium, Agrariâ lege; Mælium, largitione suspectum regiae dominationis, præsentis morte multavit. ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii dictatoris imperio, in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit. Manlium vero Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altiùs se & inciviliùs efferentem, ab illâ quam defenderat, arce deiecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque populus Romanus, fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in quâ totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

LIBER II.

CAP. I. Proœmium.

Domitâ subactâque Italiâ, populus Romanus. propè quingentesimum annum agens, quum bonâ fide adolevisset; si quod est robur, si qua juvenitas: tum ille verè robustus, & juvenis, & par oculi terrarum esse cœpit. Ita (mirum, & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adèd difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAP.

CAP. II. *Primum bellum Punicum.*

Igitur victor Italiæ Populus, quum à terrâ fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abruptitur, paulisper sublitit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ sicut abscissam, & quasi revulsam; adeò cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mole jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suam revocanda bello videretur. Sed ecce ultro ipsis viam pendentibus fatis, nec occasio defuit; quum de Pœnorum impotentiâ, fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat autem ut Romanus, ita Pœnus Siciliam; & eodem tempore paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante prædâ; quanquam territaret novitas rei (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, verèque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio consule primùm, fretum ingressus est, fabulosis infame monitis, astutèque violentum: sed adeò non est exterritus, ut illam ipsam ruentis ætatis violentiam pro munere amplecteretur: statimque ac sine morâ Hieronem Syracusanum regem tantâ celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quam hostem videret, fateretur. Duillio Cornelioque consulibus, etiam mari congrédi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, auspiciū fuit. Intrâ enim sexagesimum diem quàm cæla sylva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ in naves, atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò forma mirabilis: quum illas celeres volucresque hostium naves, hæc graves tardæque comprehenderent. Longè illis nauticæ artes, detorquere remos, & ludificari sua rostra. Injectæ enim terræ manus, machinæque ante

certamen multum ab hoste derisæ: coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersâ & fugatâ hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœnâ rediret, prælucere funalia, præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumphâret. Præ tantâ victoriâ leve hujus prælii damnum fuit. Alter consulum interceptus Alina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiâ Punicæ documentum. Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerianensium saltum: sed eximiâ virtute Calpurnii Flamme tribuni militum evasimus, qui lectâ trecentorum manu, infestum & infestum ab hostibus tumulum occupavit, adloque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior noster, quod i expeditioni tantæ superfuit & supervixit, licet nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transit: ubi & sic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omnes terrâ, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum, nec deerant, qui ipso Punici maris nomine æ terrore deficerent, augente insuper Tribuno Manlio metum: in quem, nisi paruisset, securi districtâ, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mortis remisque properatum est: tantusque terror hostici adventus Pœnis fuit, ut apertis penè portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: quæ enim à Punico littore quasi arx & specula præcurrit. Et hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum

monstris quoque dimicatum est; quum quasi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus quum terrorem nominis sui latè circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducésque ipsos, aut cecidisset, aut haberet in vinculis: classemque ingenti prædâ onustam, & triumpho gravem, in Urbem præmisisset; jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est, tantum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia: cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus; quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur. Tum sædâ clade, Romanisque usu incognitâ, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione susceptâ; quippe diversa, quàm hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas, imò his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior infestiorque promotione Reguli, quàm pro victoriâ fuit. Metello igitur consule spirantibus altiùs Pænis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut nec ampliùs eam insulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appio Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat; ibi statim classe demersâ, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quòd pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum, jam in Ita-

liam

liam ultro navigantem cecidit. Quantus ô tunc triumphus tempestate intercidit, quum opulenta præda classis, adversis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtis, omnium imperia gentium, insularum littora, implevit! Magna clades: sed non sine aliquâ principis populi dignitate; interceptam tempestate victoriam, & triumphum periisse naufragio: & tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque frustrarentur & fluitarent, populus Romanus triumphavit. Lutatio Catulo consule tandem bello finis impositus, apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec major aliâs in mari pugna; quippe com meatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eâ quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis: ad similitudinem pugnae equestris, sic remis, quasi habenis agebatur: & in hos vel in illos mobilia rostra, speciem viventium præferbant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Super vacuum visum est, in arcem murisque sævire, quum jam in mari esset deleta Carthago.

C A P. III. *Bellum Ligusticum.*

Peracto Punico bello, sequuta est brevis sanè, & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bonâ fide cessantium armorum, tunc primum post Numam clausa porta Jani fuit: sed ita ac sine morâ patuit. Quippe jam Ligures, jam Insulares Galli, nec non & Illyrii laceſcebant: sic deſub Alpiſ, id eſt, deſub ipſius Italiæ faucibus, gentes, deo quodam aſſiduè incitante, ne rubiginem ac ſitum ſcilicet arma ſentirent: denique utrique quotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant: nec aliter utrâque gente quàm quaſi cotæ quâdam, populus Romanus ferrum ſuæ acuebat virtutis.

tutis. Ligures imis Alpium jugis adhaerentes inter Varum & Macram flumen, implicitisq; dumis sylvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quam vincere. Tutis locis, & fugâ, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia, quam bella faciebat. Itaque quum diu multumque eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Eburitates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit: Bæbius in plana deduxit: Posthumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferram quo terra coleretur.

C A P. IV. *Bellum Gallicum.*

Gallis Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, quippe sicut primus impetus eis major quam virorum est, ita sequens minor quam feminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata habent quiddam simile cum nivibus suis: quæ mox ut caluere pugnâ, statim in sudorem eunt; & levi motu, quasi sole, laxantur. Hi sæpe & aliàs; sed Britomaro duce non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent, juraverant. Factum est: victos enim Æmilium in Capitolio discinxit. Mox Ariovisto duce vovere de nostrorum militum prædâ Marti suo torquem. Intercepti Jupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiserant; aliorum vota ceciderunt: occiso enim rege, Marcellus tertius post Romulum patrem Feretrio Jovi arma suspendit.

C A P. V. *Bellum Illyricum.*

Illyrii, seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam, Titiùmque flumen, longissimè per totum Adriani maris littus effusi. Hi regnante Teutana muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes nec gladio quidem, sed

hi debent sua sua merita

sed ut victimas, securi pereunt: præfectos navium igni comburunt; idque quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in principum colla secures legatorum manibus litavere.

C A P. VI. *Bellum Punicum secundum.*

Post primum Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum bellum: minus quidem spatium (nec enim amplius quàm decem & octo annos habet) sed adeò cladum atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicit. Urebat nobilem populum, ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. Igitur in causâ belli Saguntus delèta est; vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fidèique erga Romanos magnum quidem sed triste monumentum: quam in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est: itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores istî cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dum priùs more legitimo queri malunt. Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versâ denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiverfantibus Pœnis, dux legationis, *Quæ, inquit, mora est?* Fabius, *In hoc ego finis Bellum pacemque porto: utrum eligitis?* Succlamantibus: *Bellum.* *Bellum igitur, inquit, accipite:* & excusio in mediam curiam togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit: nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendiô-

que mandāssent: ita manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispaniâ movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas; destinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflavit: statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cælo missa, descendit. Ac primi quidem impetûs turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonavit. Tunc Scipione duce fusus exercitus. Saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsâ morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crevit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit: hæc secunda belli Punici procella defavit; Sempsonio consule: tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes nostrâ nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio: ibi quoque ars nova Punicæ fraudis: quippe nebulâ lacûs, palustribusque virgultis tectus; eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri: imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem sequutus ingressus terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladis emerit; & quadraginta millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitûs, dux, terra, cælum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod sol ibi acerrimus, & plurimus

plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, quasi secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium fatietatem, donec Annibal diceret militi suo, *Parce ferro*. Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paullum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus: pons de cada-

• veribus, jussu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo annulorum Carthaginem missi, dignitâsq; equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intrâ diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ feisset*. Tum quidem illum, ut dici vulgò solet, aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & averfi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt. Quum victoriâ posset uti, frui maluit, relictaque Româ, Campaniam Tarentumque peragrarè: ubi mox & ipse, & exercitûs ardor elanguit: adeò ut verum dictum sit; *Capuam Annibali Cannas fuisse*. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, & tepentes fontibus Baiæ, subegerunt. Intem respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta sunt templis: deerat juvenus; in sacramentum militiæ liberata servitia: egebat ærarium: opes suas libens senatus in medium protulit; nec præter quod in bullis singulisque annulis erat, quicquam sibi auri reliquere. Eques sequutus exemplum, imitæque equitem tribus: denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Lævino Marcelloque consulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in deligendis Magistratibus, quæ centuriarum sapientia, quum juniores à senioribus consilium de creandis consulibus petivere? Quippe adversus hostem

totiens victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipublicæ salutare, *Cunctator*. Hinc illud ex populo, ut *Imperii scutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Indè Claudio Marcello ducè etiam congredi ausus est. Cominus venit, & pepulit è Campaniâ suâ, & ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant: sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum ac spiritum populi Romani! tam arduis afflictisque rebus, quum de Italiâ suâ dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere, quumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliâque volitarent, mediâque de Italiâ Africam facerent; eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, divisa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. Tota enim insula in unâ urbe superata est. Grande illud, & antè id tempus, invictum caput, & accusa, quamvis Archimedis ingenio defenderent, aliquando cesserunt. Longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ile marmoreus, & fontis celeberrimus Arethusæ: nisi quòd hastenus profuerit, ut multitudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit: nihil illi gentium feritas, infanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Sævum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, viliisque morti, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam missi Cnæus & Publius Scipiones, pænè totam Pœnis eripuerant:

puerant: sed infidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi præliis, quum Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterum quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris ac patris missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africâ nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitûs, illam Annibalis eruditricem, (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit: nescias citius, an felicius: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facilè, vel una civitas probat: eodem quippe, quo obsessa est die, capta est: oménque Africanæ victoriæ fuit, quòd tam facilè victa est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maximè profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, nequid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus: nec ideò tamen Italiæ visceribus inhærentem summoveere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem deserant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis & regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, sedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad ultimos metus, ab incepto non destitit, & de suâ Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit: sed parte exercitûs sub Appio consule relicta, parte Flaccum in urbem sequuta, absens simul, præsensque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi castra à tertio lapide Annibali, iterum ip-

fos Deos, Deos inquam, (nec fateri pudebit) resistisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrum effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem summoveri; neque cœlo, sed ab Urbis ipsius mœnibus, & Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit sinum, quum Urbem tantum non adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quod illis ipsis, quibus obsidebatur diebus, ager, quem Annibal castris infederat, venalis Romæ fuit, hastæque subjectus invenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; subjecitque argentarias Urbis tabernas: nec sector inventus est: ut scias, etiam præfagia satis fuisse. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore etiam deorum: siquidem Asdrubal frater Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus, novâ belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castrametantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, id est, omni, quâ longissima Italia, solo interjacente, quo consilio, quâ celeritate, consules castra conjunxerint, inopinantemque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certè Annibal re cognita, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis*. Hæc fuit illius viri, non sine præfagio quodam fati imminenti, prima confessio. Jam certum erat, Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiduciâ plenus populus Romanus, magni æstimabat asperri- mum hostem in suâ Africâ debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam totâ mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis co-
 pias,

pias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantâque utriusque castra facibus illatis unâ nocte delevit? cœnique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut impotentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari*. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit; præmiûmque victoriæ Africa fuit, & sequutus Africam statim terrarum orbis.

C A P. VII. *Bellum Macedonicum primum.*

Post Carthaginem vinci neminem puduit. Sequenti sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia, quodam quasi æstu, & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus: itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quàm spectatione gentis fuit. Causa cœpit à fœdere Philippi, quo rex jampridem dominantem in Italiâ Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templa, aras, & sepulcra ipsa sæviret. Placuit senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hac urbe petebant. Primo igitur Lævino consule populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardinia, Hispaniæ, Africæ præfererat; manifestam
victoriam.

victoriam nata in prætoriâ puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum : aderant Rhodii, nauticus populus : qui navibus à mari, consul à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris : quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnere aspectu : quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Aoniumque amnem per abrupta vadentem, id est, ipsa Macedonia claustra penetravimus. Introisse, victoria fuit : nam nunquam postea ausus congregi rex, ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno, ac ne hunc quidem iusto prælio opprimitur. Et illi quidem consul pacem dedit, regnumque concessit : mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmona compefcuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avitâ libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc fortè Nemeæ in theatro, quinquennialibus ludis à præcone caneretur ; quo certare plausu ? quid florum in consulem profuderunt ? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, quâ libertas Achaïæ pronunciabatur : nec aliter illâ consulari sententiâ. quàm modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

C A P. VIII. *Bellum Syriacum regis Antiochi.*

Macedoniam statim, & regem Philippum Antiochus excepit, quodam casu, quasi industriâ, sic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africâ in Europam, sic ab Europâ in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit : quippe quum Persis, & orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent ; quando perfolli invii montes, quando velis opertum mare nunci-

nunciaretur: ad hoc cœlestes minæ territabant, quum humore continuo Cumanus Apollo sedaret. Sed hic faventis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armis, quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quàm quodd à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Aetoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedones militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africâ victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus rex tradidisset, id est, si Asiæ viribus usus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus, nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat: hic Lysimachiam urbem, in littore Thracio positam à majoribus suis, Antiochus ut hæreditario jure reposcebat: hęc velut fidere, Asiatici belli mota tempestas. Et maximas regum, contentus fortiter indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asiâ, occupatis statim insulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis æthereis fericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, quum inter fluentia tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam suâ luxuriâ debellatum, populus Romanus Acilio Glabrione consule, in insulâ aggressus, ipso statim adventûs sui nuncio coëgit ab insulâ fugere. Tum præcipitem apud Thermopylas assequutus, locum trecentorum Laconum speciosâ cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem, mari ac terrâ cedere coëgit. Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare poterat: igitur
duce

duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ; in Antiocho vicinus Xerxem; in Æmilio, Themistoclem æquavimus; Ephesiis Salamina pensavimus. Tum consule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto cesserat mari; sed nos imus alterius. Mæandrum ad amnem, montemque Sipyllum, castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis confederat! trecenta millia perditum; equitum, falcatorumque currum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine suâ; ad hoc imbre, qui subito superfusus, mirâ felicitate Persicos arcus corruerat; primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & supplici pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam faciliè cessisset.

C A P. IX. *Bellum Ætolicum.*

SYriaco bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequabatur. Ergo Fulvio Nobiliti mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta deditio est. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & memineras auxiliis: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latius in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynthion: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Maleum, Ætolicum belli accessio fuerunt.

C A P. X. *Bellum Histricum.*

HISTRI quuntur Ætolicis: quippe bellantes eos nuper adjuverant: & initia pugnae prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa. Nam quum Cnæi Manlii castra cepissent, opimæque prædæ incubarent: epulantes.

LIBER SECUNDUS.

epulantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Cum sanguine & spiritu male partam revomuerit, victoriam. Ipse rex Apulo, equo impositus, quum subinde crapulâ & capitis errore lapsaret, caput in sese vix & ægre, postquam experrectus est, dicit.

C A P. XI. *Bellum Gallogræcum.*

GAllogræciam quoque Syriaci belli ruina convolvit: fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuissent; an cupidus triumphi Manlius eos visos simulaverit, dubium est. Certè negatus est victori triumphus; quia causam belli non approbavit. Cæterum gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Græciam: mox Orientem sequuti, in mediâ Asiæ parte federunt. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum, Asiaticâ amœnitate mollita est. Duobus itaque præliis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Tolostobogi, Tectosagique jam insederant. Utrique fundis sagittisque acti, in perpetuam se pacem dederunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas moribus & ore tentassent, quum offoandas invicem fauces præbuissent. Nam Orgiagontis regis uxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsùmque militis caput ad maritum suum retulit.

C A P. XII. *Bellum Macedonicum secundum.*

DUM aliæ aliæque gentes Syriaci belli sequuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit. Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat: & successerat Philippo filio Perses, qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius sub hâc Macedones, quàm sub patre consurgunt: quippe

quippe Thracas in vires suas traxerant: atque ita industriam Macedonum, viribus Thracum; ferociam Thracum, disciplinâ Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positus per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferrôque vallaverat, ut non reliquisset aditam; nisi à cælo venturis hostibus videretur. Nam Marcio Philippo consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus per Astrudem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa quæ volucris quoque videbantur in via, accessit: regemque securum, & nihil tale metuentem, subito belli irruptione teruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare iusserit mergi, ne periret: classem cremari, ne incenderetur. Paulo consule quum majora & crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est; summâ quidem arte & industriâ ducis, quum aliâ minatus, aliâ irrepsisset. Cujus adventus ipse ad eum terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit. supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat templo, noménque epistolæ notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paulo fuit. Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedoniâ duxit atque addidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulâsque: sequens arma, pecuniâsque transvexit: tertius captivos, ipsûmque regem, attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multo prius gaudium victoriæ

LIBER SECUNDUS. 41

torizæ populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat: quippe eodem die, quo victus Perfes in Macedoniâ, Romæ cognitum est. Duo juvenes candidis equis apud Jurnæ lacum pulverem & cruorem abluabant: hi nunciavere. Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgo, quòd gemini fuissent, interfuisse bello, quòd sanguine maderent: à Macedoniâ venire, quòd adhuc anhelarent.

C A P. XIII. *Bellum Illyricum.*

Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecuniâ, militavere. Sine morâ ab Anicio prætore subiguntur. Scordam caput gentis deesse suffecit: statim sequuta deditio est. Denique hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nunciaretur.

C A P. XIV. *Bellum Macedonicum tertium.*

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior, dum contemnitur. Causa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andriſcus invaſerat; dubium liber an servus, mercenarius certè: sed quia vulgo ex similitudine Philippi, *Pseudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temere tentavit: invictusque à veris regibus, ab illo imaginario & scenico rege superatur. Sed consule Metello, amissum cum legione prætorem, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit: & ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque
illi

illi in malis indulgente fortunâ, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.

C A P. XV. *Bellum Punicum tertium.*

Tertium cum Africâ bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum labore: (non enim tam cum viris, quàm cum ipsâ urbe pugnatum est) sed planè maximum eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversùs Numidas quidem semel parâisset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territabat. Sed huic bono socióque regi favebatur. Quum bellum federet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & quum de alio confuleretur, pronuntiabat: Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriari felicitas Urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinóque consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injectâ, traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, *fissalvi esse vellent, ut migrarent finibus*, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, *Ad arma*: seditque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta domusque resciderunt: in armorum officinis, aurum & argentum pro ære ferróque conflatum est: in tormentorum vincula, matronæ crines suos contulerunt. Mancino deinde Consule, terrâ ma-
tiqué

rque fervebat obsidio. Operis portus nudatus; & primus, & sequens, jam, & tertius murus; quum tamen Byrsa, quod nomen arcis fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumserat, hęc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus nepos ejus everteret. Sed ut quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum; sic plus negotii fuit cum semirutâ Carthagine, quàm integrâ; compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum, ab aliâ urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quia nemo illos hęc evadere posse credebat. Indè quasi enata subitò classis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dederunt: quod minùs credas, duce Asdrubale. Quanto fortius femina, & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domûs in medium misit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium exingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

CAP. XVI. *Bellum Achaicum.*

Quasi sæculum illud everfionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaia caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium & Ægæum, quasi spectaculo exposita. Hęc (facinus indignum!) antè oppressa est, quàm in numero

merum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ adversus ipsos usus est: legatósque Romanos, dubium an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello, ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum. ac primam Critolai manum Metellus Consul, per patentes Elidis campos, toto cecidit Alpheo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Dixi latè exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, geminósque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde tubâ præcinente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque projectum est. Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incensum superfuisse comperimus. Nam & æris notam præfiosorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permittis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

C A P. XVII. *Res in Hispaniâ gestæ.*

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, latè atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ consergere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè: alioquin ita undique mari Pyrenæoque vallata est, ut ingenio sitis nec adiri quidem potuerit. Sed autè à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vires suas, postquam

quàm victa est, intellexit. In hâc propè ducentos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non continuè nec cohærenter, sed prout causæ lacefferant: nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispaniâ: indè contagio & series causâque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: præliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptâque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsâ suâ victoriâ, oppressi Punicâ fraude cecidissent, terrâ marique victores. Igitur quasi novam integrâmq; provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invasit: isque statim captâ Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit: omnem citra ultrâque Iberum subjecit Imperio: primusque Romanorum ducum, victor ad Gades & Oceani ora pervenit. Plus est provinciam retinere, quàm facere: itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum & quinquaginta urbium eversione multavit. Metellus ille, qui ex Macedoniâ cognomen meruit, quum & Contrebiâ memorabili cepisset exemplo & Nertobriges, majori gloriâ pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos: de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine, quum à rege fuisset provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos Lusitanosque, & omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani littore, non prius signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore, deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis: nec imme-

rito. Quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motûs initio belli oppressus esset, summus vir astu & audaciâ, si res cessisset, Salondicus: qui hastam argenteam quatiens, velut cœlo missum, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adiisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterum Lusitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerrimæ: qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultrâque Iberum & Tagum, igni, ferròque populatus; castra etiam prætorum, & præsidium aggressus, Claudium Unimanum pæne ad internecionem exercitûs cecidit, & insignia trabeis & facibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis tropæa fixit: tandem etiam Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore Pompilio violata victoria est: quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & infidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

C A P. XVIII. *Bellum Numantinum.*

Numantia, quantum Carthaginis, Capuz, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summumque, si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit; nec sustinuit modò, sed sæpius aliquantò perculit, pudentisque sœderibus affecit. Novissime quum victam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, si fateri licet, ull'us causa belli injustior. Segulenses, socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant: habita

LIBER SECUNDUS. 47

pro eis deprecatio nihil valuit: quum se ab omni
 bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis
 pretium jussi *arma deponere*. Hoc sic à barbaris ac-
 ceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim,
 Megarâ viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pom-
 peium prælio aggressi: fœdus tamen maluerunt, quum
 debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinum:
 hunc quoque assiduis cœdibus ita subegerunt, ut ne
 oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam
 sustineret. Tamen cum hœc quoque fœdus maluere,
 contenti armorum manubiis, quum ad internecionem
 fœvire potuissent. Sed non minùs Numantini, quàm
 Caudini illius fœderis flagrans ignominiâ ac pudore
 populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii,
 deditio Mancini expiavit: cæterùm duce Scipione,
 Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto,
 tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc
 acriùs in castris, quàm in campo, nostro cum milite,
 quàm cum Numantino, præliandum fuit. Quippe
 assiduis & injustis & servilibus maximè operibus attri-
 ti, ferre pleniùs vallum, qui arma nescirant; luto in-
 quinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc
 scorta, calones, sarcinæ nisi ad usum necessariæ, am-
 putantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem,
 verè proditum est. Sic redactò in disciplinam milite,
 commissa acies: quòdque nemo visurum se unquam
 speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quis-
 quam videret. Dedere etiam sese volebant, si tole-
 randa viris imperarentur. Sed quum Scipio veram
 vellet & sine exceptione victoriam, eò necessitatum
 compulsi primùm, ut destinatâ morte in prælium ru-
 erent, quum sese priùs epulis, quasi inferiis, imple-
 visissent, carnis semicrudæ, & celiz: sic vocant indige-
 nam ex frumento potionem. Intellectum ab im-
 peratore consilium: itaque non est permissa pugna
 morituris. Quum fossâ, atque loricâ, quatuorque
 castris circumdatos fames premeret; ab duce orantes
 prælium, ut tanquam viros occideret, ubi non impe-
 trabant,

A
 B
 C
 D
 E
 F
 G
 H
 I
 K
 L
 M
 N
 O
 P
 Q
 R
 S
 T
 V
 W
 X
 Y
 Z

trabant, placuit eruptio. Sic confertâ manu plurimi occisi: quum urgeret fames, aliquantisper indè vixere. novissimè consilium fugæ fedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furorèmq; conversi, postremò mori hóc genere destinârunt: duces suos, seque, patriâmq; ferro & veneno, subjectoque undique igne peremerunt. Maeste fortissimam, & meo iudicio beatissimam in ipsis malis civitatem! asseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus sultum, suâ manu, ætate tam longâ, sustinuit. Novissimè, maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duce-retur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantùm de nomine.

C A P. XIX.

HActenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus: reliqua sæculi ut grandia æque, ita vel magis turbida & fœda; crescentibus cum ipsâ magnitudine imperii vitiis: aded ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Mæcedeniam, Siciliam, Hispaniam domuit, *antecos*, (sicut poëtæ canant) jure meritòque fateatur: centum sequentes *ferreos* planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cœlum ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusianasque crædes, ad hoc Servilian bella miscuerant: & nequid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique, in se ipsè conversus, Marianis atque Sullanis, novissimè Pompeii, & Caesaris rabiibus, quasi per rabiem; & furorem, & nefas, semet ipse laceravit. Quæ celsi involuta inter se sunt omnia atque confusa: tamen quò meliùs appareant, simul & ne scelera virtutibus obstrepant, separatim profere-
rentur

tentur: priusque, ut cœpimus, iusta illa & pia cum exteris gentibus bella memorabimus; ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium scelera, turpesque & impias pœnas revertemur.

CAP. XX. *Bellum Asiaticum.*

VISITâ ad Occasum Hispaniâ, populus Romanus ad Orientem pacem agebat; nec pacem modò; sed inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relicte regis hereditatibus opes, & tota intus regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto.* In bonis regis hæc fuerant. Aditâ igitur hereditate, provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis; sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile dictu est, utrùm facilius amiserit, an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim faciliè sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Colophonem, vi recipit. Crassi quoque prætoris cecidit exercitum, ipsumque cepit. Sed ille memor & familiaris, & Romani nominis, custodem sui barbarum virgulâ excæcat: in exitium sui, quod volebat, ita concitat. Mox à Perpernâ domitus, & captus, & per deditiōem in vinculis habitus. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditiōem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ita infamem fecit, victoriam: quippe quom contra fas deum, morésque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma volâisset.

LIBER III.

CAP. I. *Bellum Jugurthinum.*

HÆC ad Orientem, sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africâ bellum? Atqui non leviter se Numidia concussit, & fuit in Jugurthâ, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum & invictum, opibus aggressus est: & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitated regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populumque Romanum, quorum in fide & clientelâ regnum erat, metueret: primùm scelus mandat infidiis: potitûsque Hiempsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missâ per legatos pecuniâ traxit in sententiam suam Senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalémque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnâset, inchoatum nefas perfecit audaciûs. Sed diu non latent scelera: corruptæ nefas legationis erupit: placuitque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Consul immittitur: sed rex, peritus fortius adversus Romanos aurum esse quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum interveniente publicâ fide à senatu accerferetur, pari audaciâ & venit, & competitorém imperii Masinissæ Massivam immisso percussore consecit. Hæc altera contra regem fuit causa bellandi: igitur sequens urbe mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro dedecus!)

decus!) ita corripit exercitum, ut voluntariâ nostrorum fugâ vinceret Numida, castrisque potiretur: addito etiam turpi fœdere, in pretium salutis, quod prius emerat, dimisit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus affurgit: qui callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis, jam simulatâ, jam quasi verâ fugâ eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit; cæterùm Thalam, gravem armis thesauroque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium suorum, regniq̃ fugitivum, per Mauros atque Getuliam sequebatur. Postremò Marius auctis admodum copiis, quum pro obscuritate generis sui capite census sacramento adegisset, jam solum & faucium regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm si integrum & recentem. Hic & urbem Hercali conditam Capsam in mediâ Africâ sitam, angustiis arenisque vallatam, mirâ quâdam felicitate superavit; & saxo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessoque, penetravit. Mox non ipsum modò, sed Bocchum quoque Mauritanix regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi, diffusus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri timet, pretium fœderis atque amicitix, regem facit. Sic fraudulentissimus regum, fraude fœderi sui in insidias deductus est, & Sullæ in manum traditus; tandèmq̃ opertum catenis Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit. sed ille quoque, quamvis victus, & vinc̃tus, vidit Urbem, quam venalem. & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem: & quum ille non evaserit, certum erat eam non esse perituram.

CAP. II. *Bellum Allobrogicum.*

SIC ad meridiem populus Romanus. Multo atrocius, & multipliciter magis, & à Septemtrione sævitum. Nihil hâc plagâ infestius. Atrox cœlum, perinde ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, à dextris atque lævis, & medio Septemtrionis, erupit. Prima trans Alpes arma nostra sensere Salyi, quum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. Allobroges deinde, & Arverni, quum adversus eos similes Æduorum querelæ opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victoriæ testis, Isarâque, & Vindelicus æmnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephantum fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quàm rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnauerat. Utriusque victoriæ quod, quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsi quibus dimicaverant in locis, saxeas erexere turre, & desuper exornata armis hostilibus trophæa fixere, quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus, hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum ac Tigurinum.*

Cimbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: exclusivæ Galliâ & Hispaniâ, quum in Italiam remigrarent, misere legatos in castra Silani; indè ad Senatam, petentes, ut Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: cæterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intrâ se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt.

Sed

Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consensceret. Recessere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes, *si quid ad uxores suas mandarent.* Nec signis, quàm minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est claustra Italiæ, ferebantur. Marius mirâ statim velocitate occupatis compendiis, prævenit hostem: prioresque Theutonas sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in locum, quem Aquas Sextias vocant, quo, fidem numinum! prælio oppressit! Vallem fluviumque medium hostes tenebant; nostris aquarum nulla copia: consultone id egerit imperator, an errorem in consilium verterit, dubium; certè necessitate aucta virtus, causa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *Viri, inquit, estis, en illic habetis.* Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis Barbarorum. Certè rex ipse Theutobochus quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum quum fugeret ascendit; proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit: quippe vir proceritatis eximie super trophæa ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbro convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hycem, quæ altiùs Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam, provoluti ruinâ descenderant. Atesim flumen non ponte, nec navibus, sed quâdam soliditate barbaricâ primùm corporibus aggressi; postquam retinere annem manibus & clypeis frustra tantaverant, ingessâ obrutum sylvâ transiluere: &,-si statim infesto agmine Urbem petissent, grande discrimen esset: sed in Venetiâ, quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsâ soli cœlique clementiâ robur elanguit. Ad hoc panis

a
Thuric

usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ à nostro imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Radium vocant, campo procurere. Millia indè ad sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus: per omnem diem contiditur Barbarus. Itic quoque imperator addiderat virtuti dolûm; sequutus Annibalem, artémque Cannarum: primùm, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie conversâ in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac percussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: quum objectis undique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit quàm pugna. Nam quum missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâssent, (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, jugisque plaustrorum pependerunt. Bojorix rex in acie dimicans, impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fugâ ignobili & latrociniiis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit; sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoria Cimbrica feliciter*, dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodémque momento, quum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV. *Bellum Thracium.*

POST Macedonas, si diis placet, Thracēs rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximās modò provincias contenti incurrere, Thessaliā atque Dalmatiā, in Adriaticum mare usque venerunt; eoque sine contenti, quasi interveniente naturā, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus: litare diis sanguinem humanum: bibere in ossibus capitum, cujusque modi ludibrio fœdare mortem tam igni quàm fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scordisci fuere: sed calliditas quoque ac robur accesserat. Sylvarum & montium situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modò ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vāgos, & liberā populatione diffusos, intrā suam repulit Thraciam. Drusus ulterius egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasūque penetravit. Curio Daciā tenuis venit: sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacūque Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium quàm suis moribus domiti; quippe in captivos igne ferroque sævitus est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quàm quòd abscessis manibus relictī, vivere superstitēs pœnæ suæ jubebantur.

CAP. V. *Bellum Mithridaticum.*

PONTICÆ gentes ad Septemtrionem in mare finitrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Æetas: post Artabazes, à septem Persis oriundus: indè Mithridatēs omnium longè maximus; quippe quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali sus-

fecerint; ille per quadraginta annos resistit, donec tribus ingentibus bellis subactus; felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Causam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, *attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico*: cæterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant nostra vitia. Quippe quum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occasio: nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque distractos, subitus turbo Pontici belli, ab ultimâ veluti speculâ Septemtrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit. Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris, populisque descitum est. Aderat, instabat, sævitia quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, quum omnes, qui in Asiâ forent, Romanæ civitatis homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiæ, Europam quoque regi aperiēbat. itaque missis Archelao Neoptolemoque præfectis, exceptâ Rhodo, quæ pro nobis firmiter stetit, cæteram Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Romanam regius terror afflabat. Isteque Lucius Sylla festinat, vir armis optimus: parique violentiâ ruentem ulterius hostem, quâdam quasi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit. Mox subruto Piræci portu, sex quoque & amplius muris, postquam domuerat *ingratissimos*, ut ipse dixit, *boninum*, in honorem tamen mortuorum, sacris suis famæque donavit. Mox quum Eubœâ, atque Bœotiâ, præsidia regis dispulisset, omnes copias, uno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello dissipavit: statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit:

&

& debellatum foret, nisi de Mithridate triumphare citò, quàm verè, maluisset. Ac tunc quidem hunc Aficæ statum Sylla dederat. Istum cum Ponticis fœdus. Recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac ficerat Asia rursus nostra, ut cœperat; Mithridates tantùm repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asiâ & Europâ quodammodo inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviscunt; ita ille de integro, auctis majorem in modum copiis, totâ denique regni sui mole, in Asiam rursus mari, terrâ, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ litora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello: sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucillum, qui (horribile dictu!) per medias hostium naves utre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrina evaserat. Mox clade conversâ, quum ex morâ obsidentem regem famcs, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucillus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus & Æsopus amnes cruenti redderentur. Rex callidus Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, quâ sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terrâ fuga. Quippe centum amplius navium classem, apparatusque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret: planè quasi Lucillus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum pæne Orientem, ac Septemtrionem ruinâ suâ involvit. Iberi, Caspii, Albani, & utræque sollicitabantur Armeniæ: pèrque omnia & decus, & nomen, & titulos Pompeio

sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere
 Asiæ videt, aliósq; ex aliis prodire reges: nihil
 cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora
 coirent, statim ponte navibus factó, omnium ante se
 primus transit Euphratē: regēque fugientem mediā
 noctes Armeniā (quanta felicitas viri!) uno prælio
 confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in par-
 tibus; quippe quasi commilitans, quum à tergo se hos-
 tibus à facie Romanis præbuisset, Pontici per errorem
 longiùs cadentes umbras suas quasi hostium corpora
 petebant. Et Mithridates quidem nocte illâ debella-
 tus est, nihil enim postea valuit: quanquam omnia ex-
 pertus, more anguim, qui obtrito capite, postremùm
 gaudâ minantur. Quippe quum effugisset hostem
 Colchos, Siciliæ quoque litora, & Campaniam nos-
 tram subito adventu terrere voluit: mox subruto Py-
 ræi portu, Colchis tenus jungere Bosphoron; indē
 per Thraciam, Macedoniam & Græciam transilire; sic
 Italiam nec opinatus invadere, tantùm cogitavit. Nam
 per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præ-
 ventus, malè tentatum veneno spiritum ferro expulit.
 Cnæus interim Magnus rebelles Asiæ reliquias sequens,
 per diversa gentium terrarúmque volitabat. Nam sub
 orientem sequutus Armenios, captis ipso capite gentis
 Artaxatis, supplicem jussit regnare Tigranem. At
 in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari
 stellis sequutus, Colchos cecidit; ignovit Iberiæ; pe-
 percit Albanis; regem Colchorum Orodem, positus
 sub ipso Cauaso castris, jussit in plana descendere:
 Arthocen, qui Iberis imperabat, & obfides liberos da-
 re. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albaniâ
 suâ lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec
 non & in meridiem verso agmine, Libanum Syriæ,
 Damascumque transgressus, per nemora illa odorata,
 per turis & balsami sylvas, Romana circumtulit fig-
 na. Arabes, si quid imperare præsto fuere. Hiero-
 solymam defendere tentaverit Judæi: verùm hanc
 quoque intravit; & vidit illud grande impiæ gentis
 arcanum

arcantum patens, sub aureo vitem cœlo; dissidentibusque de regno fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hyrcanum. Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quæ latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui scœdus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis, tenebatur.

CAP. VI. *Bellum Piraticum.*

Interim dum populus Romanus per diversâ terrarum distractus est, Cilices invaserant maria: sublatiisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridatis præliis Asia: dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidiâ, impune grassantur. Ac primùm duce Iudoro, contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Piræeum & Achaiam, sinumque Maleum, quod à spoliis *Aureum* ipsi vocaverunt, latrocinabantur: missusque in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparonas gravi & Martiâ classe turbaret, non incruentâ victoriâ superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutinâ prædâ abundantes, Phaselin, & Olympon evertit, Isaurumque ipsam arcem Ciliciæ: unde conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terrâ se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resilerunt; & aliquanto latius quàm prius. Sic ille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est; & Mithridaticæ provinciæ factas accessio. Ille dispersam toto mari pestem, semel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam

dam apparatu aggressus est. Quippe cum classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. Gratius Ligusticum finum, Pompeius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quo primam maris nostri limen aperitur; Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægeum & Ponticum; Pamphylum Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quâdam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est: nec hostes detrectavere certamen, non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur. Sed nihil tamen amplius, quam ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim telis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantium signum fuit, vitam petiverunt. Non alias tam incruentâ victoriâ usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, & mediterraneis agris quasi oblitavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid prius in hâc mirere victoriâ? velocitatem, quod quadragesimo die parata est? an felicitatem, quod ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quod amplius piratæ non fuerunt?

C A P. VII. *Bellum Creticum.*

Creticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus; solâ vincendi nobilem insulam cupiditate; favisse Mithridati videbatur: hoc placuit armis vindicare.

LIBER TERTIUS. 61

vindicare. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, aded ut plures catenas in navibus, quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordix. Nam plerasque naves interceptere hostes: captivâque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt, Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & Cnossum, & Erythræam, & ut Græci dicere solent, *urbium matrem* Cydoneam: adeoque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent; alii deditioem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et quum ille res in Asiâ gerens, eò quoque præfectum misisset Antonium; in alienâ provinciâ inclytus fuit: eoque infestior Metellus in hostes jus victoris exercuit: victisque Lathene & Panare Cydoneæ ducibus, victor rediit: nec quicquam amplius tamen de tam famosâ victoriâ, quàm cognomen *Creticum* reportavit.

C A P. VIII. *Bellum Balearicum.*

Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibûs assueverat; altero ex liberis ejus Cretico factò, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque sylvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam patantes, ausi etiam occurrere: & primo impetu, ingenti lapidum saxorumque nimbo classem operuerunt. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, quum hæc sola genti arma sint? id unum ab infantia studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit. Sed non diu lapidatione terruere Romanos: postquam cominus ventum est, expertique rostra, & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato, petie-

petierunt fugâ litora: dilapsique in proximos tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

C A P. IX. *Expeditio in Cyprum.*

A Derat fatum insularum: igitur & Cypros recepta sine bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falsò, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, Publico Clodio Tribuno duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Cæterùm Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res latius ærariis populi Romani, quàm ullus triumphus, implevit.

C A P. X. *Bellum Gallicum.*

A Sia Pompeii manibus subacta: reliqua quæ restabant in Europâ, fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venire sedes petunt, incensis mœnibus suis; hoc sacramentum sinit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam; statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. Sequens longè cruentior pugna Belgarum; quippe pro libertate pugnantium. Hic cum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quoddam nutante in fugam exercita, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. Indè cum Venetis etiam navale bellum: sed major cum Oceano, quàm cum ipsis navibus rixa: quippe illæ rudes, & informes, & statim naufragæ, quum rostra sensissent. Sed hærebat in vadis pugna; quum æstibus solis cum ipso certamine subductus

Oceanus

Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessere diversitates pro gentium locorumque naturâ. Aquitani callidum genus, in speluncas se recipiebant; iussit includi: Morini dilabebantur in sylvas; iussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos; fraudibus agunt: Inducomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones: utrique, absente Cæsare, conjuratione factâ invenere legatos. Sed ille fortiter à Dolabellâ summotus est, relatûmque regis caput; hic insidiis in valle dispositis, dolo perculit: itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amisimos. Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetuâ trans Rhenum fugâ latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat, ut liber esset receptator hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, iustissimis quidem ex causis. Hædui enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum legati dicerent, *Veni ad Cæsarem. Quis est autem Cæsar? &, Si vult, veniat*, inquit, &, *Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim etiam in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eò magis gladiis ferròque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quàm quòd elatis super caput scutis, quum se testudine barbarus tegetet, super ipsa Romani scuta salierunt: & indè in jugulos gladiis descendebant. Iterum de Germano Tencteri querebantur. Hic verò jam Cæsar ultro Mosulam navali ponte transgreditur, ipsûmque Rhenum: & Hercyniis hostem quærit in sylvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incussit intrâ ripam subito Romana vis. Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte factò, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo-captum viderent, fuga rursus in sylvas ac paludes: &, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere,

qui

qui viacerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparatâ, Britanniam transit, mirâ celeritate: quippe quum tertiâ vigiliâ Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora; & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoriâ fuit. Arma, & obsides accepit à trepidis: & ulterius isset, nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eisdemque rursus Britannos, Calidonas sequutus in sylvas, unum quoque è regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provincie, sed nomini studebatur) cum majore quàm prius prædâ relictus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eademque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit, ille corpore, armis, spiritûque terribilis, nomine etiam quasi terrore composito, Vercingetorix, ille festis diebus, & comitalibus, cum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ delectum agens: & hæc creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & nives, expeditâ manu emerisus, occupat Galliam; & ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in mediâ Galliâ fuit quàm ab ultimâ timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes; Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, sudibus,

sudibus, & fossâ, inducîsque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentique loricâ circumdatam primùm fame domuit; mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis sudibusque concidit: novissimè in ditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus. Supplex quum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua projecit; *Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.*

CAP. XI. *Bellum Parthicum.*

DUM Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortunâ queri possumus: caret solatio clades. Adversis & diis, & hominibus cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis Metellus, exentem ducem hostilibus diris devoverat: quum Zeugma transfisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavere, *percussorum cum Pompeio fœderum, Syllâque, meminisset.* Regis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure, sed *Seleuciæ se responsurum esse, respondit.* Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm, qui solus & subverere com meatus, & munire poterat à tergo, relictus Euphrates. Tum simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vixdum venerat Carras, quum undique præfecti regis, Silaces & Suronas, ostendere signa auro sericisque vexillis vibrantia. Tum sine morâ circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderant. Sic miserabili strage deletus exercitus. Ipse in colloquium sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus,

lucstantibus, fugam ducis Barbari ferro occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pæne in conspectu patris, eisdem telis operuerit. Reliquiæ infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dexterâ manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est: ut cujus animus aiserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exanguè corpus auro uteretur.

C A P. XII. *Anacephalæosis.*

HÆC est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ, Italiâ progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni sancti, pii, & ut diximus, *aurei*, sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pavoria illius sectæ integritas, dumque Pænorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiaque excidiis, & Attali regis Asiaticâ hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequutumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, & primas validissimâsque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magnâ nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicasse domesticum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus, totòque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Sicilia, & Africâ contento fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominantem in Italiâ suâ, quàm eò magnitudinis crescere, ad viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrumpit: mox Asiatica Pergamæni regis hæreditas.

ditas. Illæ opes atque divitiæ affixere sæculi mores : mersamque vitiiis suis, quasi sentinâ, rempublicam pessum dedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apuleiana feditio. Unde regnaret judiciariis legibus divulsus à senatu eques, nisi ex avaritiâ, ut vœtigalia reipublicæ, atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui indè Mariana, indè Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentiâ, paritura mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis iustisque bellis, ex ordine prosequemur.

C A P. XIII. *Seditiositas tribuniciæ potestatis.*

Seditionum omnium causas Tribunicia potestas excitavit : quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quam recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quam ut senatu regente pro-

vincias,

vincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium everfione? qui ipsi pars populi erant, & tamen relictas sibi à majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.

C A P. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi.*

PRimum certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, formâ, eloquentiâ facile princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditiois, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & indè popularis; sive æquo & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, quacunque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit: nec deerat obviâ manu tota indè nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris: adeoque præfenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic triumvir creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorûmque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Indè quum in Capitolium profugisset, plebêmque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasicâ, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

C A P. XV. *Seditio Caii Gracchi.*

STatim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Caius Gracchus: qui cum pari tumultu atque terrore plebêm in avitos agros arcesseret;

arcefferet; & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu, secundâ plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Inde proximorum cæde pulsus, quam se in Aventinum recepisset; inde quoque obviâ senatûs manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquit: & illud sacrosanctum caput tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

CAP. XVI. *Seditio Appuleiana.*

Nihilominus Appuleius Saturnius Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat: qui nobilitati semper inimicus, consulatu suo præterea confusus, occiso palam comitiis Annio competitore Tribunatûs, subrogare conatus est in ejus locum Caium Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptabat. Quum tot, tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatûm quoque cogere in verba jurare; quum abnuentibus aquâ & igni interdicturum se minaretur. Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate perculsâ, quum jam tertium annum dominaretur, eodâ vesaniæ progressus est, ut consularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret, Caium Memmium competitorem interfici jussit: & in eo tumultu regem satellitibus suis se appellatum, lætus accepit. Tum verò jam conspiratione Senatûs, ipso quoque jam Mario consule, quia tueri non poterat, adverso; directæ in foro acies: expulsus inde, Capitolium invasit. Sed quum abruptis fistulis obsideretur, Senatûque per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digressus, cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi cum factâ irruptione, populus fustibus saxisque cooperatum in ipsâ quoque morte laceravit.

CAP. XVII. *Drusiana seditio.*

Postremò Livius Drusus, non tribunatûs modò viribus, sed ipsius etiã Senatûs auctoritate, totiusque Italiæ consensu, easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflagavit incendium, ut ne prima illius flamma posset sustineri; & subitâ morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciariã lege Gracchi diviserant populum Romanum, & bicipitem ex unã fecerant civitatem: Equites Romani, tantã potestate subnixi, ut qui fata fortunãque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure rempublicam: Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hõc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitum Servilius Cæpio, Senatũ Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant: cæterum sic urbe in unã, quasi in binis castris, diffidebatur. Prior Cæpio in senatum impetu facto, reos ambitûs Scauram & Philippum, principes nobilitatis elegit. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem socios ad plebem spe civitatis erexit. Extat vox ipsius, *Nilil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Aderat promulgandi dies; quum subito tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen obrogare de legibus consul Philippus: sed apprehensum faucibus viator non antè dimisit, quã sanguis in ora & oculos redundaret. Sic per vim latæ, jussæque leges: sed pretium rogationis statim socii flagitare, quum interim imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. Nec ideo minùs socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

CAP. XVIII. *Bellum Sociale.*

Sociale bellum vocetur licet; ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat; corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio focii intrâ Italiam, quàm intrâ urbem cives rebellabant. Itaque quum jus civitatis, quam viribus auxerant, socii iustissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat; postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnationem Urbis accendit. Quid hæc clade tristius; quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam Urbem confurgerent: quum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quosque signis haberent municipalia illa prodigia; Popedius Marfos, & Latinos Afranius; Umbros totus senatus, & consules; Samnium Lucaniàmque Telesinus; quum regum & gentium arbiter populus ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die Latinarum Julius Cæsar & Marcius Philippus consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas prodicione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsâ quidem ludorum frequentiam trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. Hoc fuit impii belli faceramentum. Inde jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Oriculum, ecce Grumentum, ecce Fesulæ, ecce Carseoli: reserata Nuceria, & Picentia; cædibus, ferro, & igne vastantur. Fusæ Rutilii copiarum, fusæ Cæpionis. Nam ipse
Julius

Julius Cæsar exercitu amisso, quum in Urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denno viribus infurrexit: aggressisque singuli populos; Cato discucit Etruscos; Gabinus Marios; Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo verò Pompeius, omnia flammis ferroque populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Asculi everfione, Manibus tot exercituum consularium, direptarumque urbium diis litaretur.

C A P. XIX. *Bellum Servile.*

UTcumque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum; Primum Servile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipsâ Urbe tentatum est: quum occupatâ tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à consule captum. Sed hic tumultus magis fuit quàm bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet: Siciliam multo cruentius servili, quàm Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, latifundiis civium Romanorum tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas jactat, ad libertatem & arma servos, quasi numinum imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abditâ nuce, quam sulphure & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum: regiisque, nequid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin (illud quoque ultimum belli dedecus) capta sunt

castra Prætorum; nec nominare ipsos pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios distrahi debuissent, prætorios duces, profugos prælio, ipsi sequebantur. Tandem Perperna Imperatore supplicium de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennam novissimè obsessos, quum fame quasi pestilentiam consumpsisset, reliquias latronum compedibus & catenis religavit, crucibusque punivit: fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vix dum respiraverat insula, quum statim à servis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpureâ, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimitâ, non minorem, quam ille fanaticus prior, constat exercitum: acriterque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæsi; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius Perpernæ usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit: communitasque copias armis, fame facile delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit. quippe dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.

CAP. XX. *Bellum Spartacum.*

ENimvero servilium armorum dedecus feras, nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio; quippe quum servi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ fortis homines: hi pessimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, Oenomaus,

E

effracto

effracto. Lentuli ludo, cum triginta haud amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum & ad auxilium vocatis, quum statim decem amplius millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicare volebant. Prima velut harena viris Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. Indè alia castra. Deinceps Coram, totàmque pervagantur Campaniam. nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam esset justus exercitus; è viminibus, pecudùmque tegumentis inconditos sibi clypeos: è ferro ergastulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus; captàque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere. Nec abnuvit ille de stipendiario Thrace miles, de milite defertor, indè latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoque prælio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivosque circa rogam jussit armis depugnare: quasi plarè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Indè jam consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum percecudit: apud Mutinam Caii Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadendâ urbe Romanâ (quod satis est turpitudini nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem consurgitur: pudorémque Romanum Licinius Crassus asseruit: à quo pulsus fugatùque (pudet dicere) hostes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum clusi, quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratésque ex cratibus & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur; tandem eruptione factâ, dignam viris obiere

obiere mortem: & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator occisus est.

CAP. XXI. *Bellum civile Marianum.*

HOC deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intrà se parriciiale bellum domi stringeret; & in urbe mediâ ac foro, quasi harenâ, cives cum civibus suis, gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem. si plebei ducis; aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuisset: quum verò, prò facinus! qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut sic dixerim, nderibus agitatum est: primo & levi, & modico, tumultu magis quàm bello, intrà ipsos armorum duces subsistente sævitiâ: mox atrocius, & cruentius, per totius viscera senatûs grassante victoriâ: ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est; quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odiis sævientibus, donec deessent, qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpiciâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ statim Sylla legiones circumegit: dilatòque Mithridate, Esquilinâ, Collinâque portâ geminum agmen Urbi infudit. Unde quum consulto Sulpicius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undique à mœnibus ac tela jacerentur; ipse quoque jiculatus incendio viam fecit, arcémque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam victor infedit. Tum ex consulto senatûs ad-versariis hostibus judicatis, in præsentem tribunum aliòsque diversæ factionis, jure sæviturum est. Marium servilis fuga exemit; immo fortuna alteri bello reservavit. Cornelio Cinnâ, Cnæo Octavio consulibus,

malè obrutum surrexit incendium: & quidem ab ipsorum discordiâ, quam de revocandis, quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cinctâ quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes. Redit ab Africâ Marius, clade major: siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: servitia (pro nefas!) & ergastula armantur: & faciliè invenit exercitum miser imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi hanc suam sævitiâ corrumperet. Sed quum diis hominibusque infestus rediret, statim primo impetu cliens & alerna Urbis Ostia, nefandâ strage diripitur; mox in urbem quadruplici agmine intratur. Dividere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum cædem signo dato, aliquanto sævius, quàm aut in Punicâ, aut in Cimbricâ urbe, sævitur. Octavii consulis caput pro Rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis. Cæsar & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Bæbium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respergit: Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera intra calendâs & Idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum consularis implèssent? Scipione & Norbano Quinto consulibus, tertius ille turbo civilis insanix toto furore detonavit: quippe quum hinc octo legiones, indè quingentæ cohortes starent in armis, & indè ab Asiâ cum victore exercitu Sylla properaret. Et sanè quum tam ferus in Syllanos Marius

Marius fuisset; quantâ sævitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam sub æmne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus; statim omnes Scipionis copiæ, ostentatâ spe pacis, oppressæ. Tum Marius juvenis, & Carbo consules, quasi desperatâ victoriâ, ne inulti perirent, in antecessum sanguine fenatûs sibi parentabant: obsequiâque curiâ, sic de senatu quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scævola pontifex Vestales amplexus aras, tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telefinus Samnitum duces, atrocibus Pyrrhø & Annibale Campaniam Etruriâque populantur: & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hinc Telefinus oppressi. Nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim in pace gladii: animadversumque in eos, qui se sponte dederant. Minus est, quod apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villâ publicâ interfici iussit. Isti tot in pace, non plures sunt. Quis autem illos potest computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquot debere, ut essent quibus imperarent*; proposita est ingens illa tabula; & ex ipso equestris ordinis flore ac tenatûs, duo millia electi, qui mori juberentur: novi generis edictum. Piget post hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleii. Bæbium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium ducis ipsius fratrem apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. Postis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hastâ venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, Florentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum

socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modò morte damnati. duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

C A P. XXII. *Bellum Sertorianum.*

Bellum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potiùs, an civile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberique Romano gesserint ducem. Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasque permiscuit: & jam Africæ, jam Balearibus insulis fortunam expertus, misûsque in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facile convenit. Nec aliàs magis apparuit Hispani militis vigor, quàm Romano ducem. Quanquam ille non contentus Hispaniâ, ad Mithridatem quoque Ponticòsque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit? satis tanto hosti uno imperatore resistere res Romana non potuit. Additus Metello Cnæus Pompeius: hi copias viri diu, & ancipiti semper acie attrivere: nec tamen prius bello, quàm suorum scelere & insidiis, extinctus est. Copias ejus prope totâ Hispaniâ persequuti, diu & ancipiti, semper acie domaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius & Thorius; indè Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis; ipsi duces cominus invicem experti, apud Lauronem atque Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso domesticâ fraude Sertorio, victo deditoque Perpernâ, ipsæ quoque in Romanam fidem venire urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & in fame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

CAP. XXIII. *Bellum civile sub Lepido.*

Marco Lepido, Quinto Catulo consulibus, civile bellum pæne citius oppressum est quàm inciperet: sed quantum, latèque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Copicus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat; nec immeritò, si tamen posset sine magnâ clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud, quàm ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona, addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ faucisquæ Reipublicæ requiescere quomodocunque; ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur. Ergo quum turbidis concionibus, velut classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma indè & exercitum Urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem, collèmq; Janiculum Lutatius Catulus, Cnæusque Pómpeius, Syllanæ dominationis duces atque signiferi, alio exercitu infederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à senatu judicatus, incruentâ fugâ Etruriam, indè Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentiâ interiit. Victores, quod non temere aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

LIBER IV.

CAP. I. *Bellum Catilinarium.*

Catilinam luxuria primùm, tum hinc confata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere; Senatam confodere, consules trucidare, distringere incendiis Urbem, diripere ærarium; totam denique rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videtur optasse. Quæ omnia quibus (ò nefas!) sociis aggressus est? ipse patricius; sed hæc minus est: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Autronii, Vargunteii atque Longini. Quæ familiæ? quæ senatûs insignia? Lentulus quoque cùm maximè prætor. Hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus: quem circumla.um pateris bibere: summum nefas, nisi amplius esset propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset: quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emerfit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu, in præsentem reum Cicero peroravit: sed non ampliùs profectum, quàm ut hostis evaderet, séque, palàm professo, *incendium suum existiturum ruinâ* minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruriâ exercitum proficiscitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinâ diem, urbe totâ viros, faces,

tela

rela disponit. Nec civili conspiratione contentus, lēgatis Allobrogum, qui tum fortē aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi alterā prodicione Vulturcii, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palàm prætor in senatu vincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati; Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutus omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non desistit; sed infestis ab Etruriâ signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrimâ morte, ù pro patriâ sic concidisset.

C A P. II. *Bellum Cæsaris & Pompeii.*

JAM penè toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus extinguè posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit: ac Mariana quidem Cinnanâque rabies intrâ Urbem præluserat, quasi experiretur. Syllana tempestas latius, intrâ Italiam tamen, detonuerat. Cæsaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quâ patebat imperium, quodam quasi diluvio & inflammatione corripuit: aded ut non rectè tantùm civile dicatur: ac ne sociale quidem; sed nec externum: sed potiùs commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum. Quippe si duces ejus inspicias; totus senatus in partibus, si exercitus; hinc undecim legiones, indè decem & dècto, flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum; hinc Gallici Germanique delectus: indè Deiotarus, Ariobarzanes, Tarchondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Cili-

eiaz. Mæcedoniæ, Græciæ, Ætoliæ, totiûsque robor
 Orientis: si moram belli, quatuor anni, & pro clade
 rerum breve tempus: si locum & spacium ubi commif-
 ſum eſt; intrâ Italiã: indè ſe in Galliam Hispani-
 àmque deflexit: reverſumque ab occaſu, totis viri-
 bus in Epiro Theſſaliãque ſecedit: hinc in Ægyptum
 ſubitò tranſiit: indè reſpexit Aſiam; indè Africæ in-
 cubuit: poſtremò in Hiſpaniam regyavit, & ibi ali-
 quando defecit. Sed non & odia partium finita cum
 bello. Non enim priùs quievere, quàm in Urbe ipſâ,
 medio ſenatu, eorum qui victi erant odia victoris ſe-
 ſe cæde ſatiarent. Cauſa tantæ calamitatis eadem quæ
 omnium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello,
 Lucio Afranio conſulibus, quum Romana majeſtas
 toto orbe polleret, recentèſque victorias, Ponticos &
 Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma
 cantaret; nimia Pompeii potentia apud ocioſos, ut
 ſolet, cives movit invidiam. Metellus ob imminu-
 tum Cretæ triumphum; Cato adverſus potentes ſem-
 per obliquus, detrectare Pompeium, actiſque ejus
 obſtrepere. Hinc dolor tranſverſum egit: & ad præ-
 ſidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Cræſſus
 genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen aucti-
 ores opes: Caius Cæſar eloquentiã, & ſpiritu, ecce
 jam conſulatu allevabatur: Pompeius tamen ſuper
 utrumque eminebat. Sic igitur Cæſari dignitatem com-
 parare, Cræſſo augere, Pompeio retinere cupientibus,
 omnibûsque pariter potentiz cupidis, de invadendâ Re-
 publicâ facilè convenit. Ergo quum mutuis viribus in
 ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Cæſar invadit,
 Cræſſus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam: tres maximos
 exercitus: & jam ſic orbis imperium ſocietate trium
 principum occupatur. Decem annos traxit iſta domi-
 natio. Exincè, quoniam mutuo metu tenebantur,
 Cræſſi morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæſaris
 filiz, quæ nupta Pompeio, generi ſocerique concor-
 diam matrimonii ſœdere tenebat, ſtatim æmulatio
 erupit. Jam Pompeio ſuſpectæ Cæſaris opes, & Cæſari
 Pom-

Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque consulibus, ruptâ primâ conjurationis fide, de successione Cæsaris senatus, id est Pompeius, agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consulatus absenti, quem decem tribuni plebis, favente Pompeio, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret majorum more, ille contra flagitare decreta: ac nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit; cujus arces levibus præfidiis Pompeius infederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt: tum pulsus Etruriâ Libo, Umbriâ Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere potuisset: & ceperat, sed ille per obsessi claustra portus, nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu! modò princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacera & pæne inermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italiâ, quàm senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pænè vacuum metu Cæsar ingressus, consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit priùs ordinare provincias, quàm ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat in Galliâ: pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienfes Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum rompere, & incendere machinas ausa, & congrredi navibus ::

bus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit. Mox deditibus sese ablata omnia præter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variûmque, & cruentum in Hispaniâ bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio: quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorimi amnem obsidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, com meatibus prohibetur. Sic fame castra tentata sunt: obsessôrque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox instat: cedentes ad Celtiberiam consequutus, aggerè & vallo, ac per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; nec ulterior moram fecit. Quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversûs absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum & Africam: quasi de industriâ prospera ejus adversis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Curictico littore castra posuissent; jam maria latè tenente Pompeio, repente legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis classicorum circumvenit utrumque. Deditionem fames extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, novâ Pompeianorum arte Cilicum, actis sub mare funibus, captæ quasi per indaginem. Duas tamen æstus explicuit. Una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandûmque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitûs per totum diem tela sustinuit & quum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vulteio, mutuis ictibus in se concurrat. In Africâ quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatôque Varo jam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equita-

tûmque

tūmque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga: sed pudor suavit, ut amissum suā temeritate exercitum morte sequeretur. Sed jam debitum par fortunā flagitante, sedem bello Pompeius Epiron elegerat: nec Cæsar moratur. Quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: positisque ad Oricum castris, quum pars exercitūs, ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundisii moram faceret; adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubiā, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: *Quid times? Cæsarem vebis.* Contractis in unum undique copiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro naturā ferox, & conficiendæ rei cupidus ostentare aciem, provocare, lacescere: nunc obsidione castrorum, quæ sedecim millium vallo obduxerat: (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irritā; (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc assiduis in eruptionem hostium præliis; (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedere) jam verò direptione urbium sociarum, quum Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret. Pompeius adversus hæc neistere moras, tergiversari simul ut hostem interclusum undique inopiā commeatum tereret, utque ardentissimi ducis consensesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium: milites ocium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatiis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc vel illinc, præter auxilia regum, & Senatūs. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia,

fuga

fuga victimarum; examina in signis; interdiu tenebræ; dux ipse & nocturnâ imagine theatri sui audiens plausum, in modum planctûs circumsonare; & manè cum pullo (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit: indè classica priùs, indè tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilam; qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem quâ pugnaverat, ipsâ novitate vulneris præferbat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompeius aded equitum copiâ abundaret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam quum diu æquo Marte contenderent, jusûque Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus; repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecers impetum, ut illi esse pedites, hivenire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi unâ manu facta est: nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitûs magnitudo. Multus in eo præliè Cæsar fuit, mediùsque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, *Miles, faciem feri*: altera ad jactationem composita; *Parce civibus*: quum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset! Superstes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thesfalica Tempe equo fugeret; ut unâ naviculâ Lesbion applicaretur: pulsus Hedris in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitare: ut denique in Pelusio littore, imperio villissimi regis, consiliis spadonum, & ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorûmque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? atqui
acriùs.

acrius multo atque vehementius Thesalici incendiâ cineres recaluerunt. Et in Ægypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe quum Ptolemæus rex Alexandriæ summum civilis belli scelus peregisset, scdusque amicitie cum Cæsare, medio Pompeii capite sanxisset; ultionem tanti viri Manibus querente fortunâ, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis passâ videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeii cædem, partium fato, non Cæsari dederat; haud dubiè idem in ipsum ausurus, si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeii obsessus in regiâ, quamvis exiguâ manu, ingentis exercitus molem mirâ virtute sustinuit. Ac primùm ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit: indè depulsus in maria, mirâ felicitate ad proximam classem enatavit relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, debellatâ perfidâ gente, iusta generi Manibus dedit. Quippe & Théodotus magister, auctorque totius belli, & ne virilia quidem portenta Pothinus atque Ganymedes, diversâ per mare & terras fugâ & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureâ loriceæ honore. In Asiâ quoque novus rerum motus à Ponto: planè quasi de industriâ captante fortunâ hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiduciâ, quam virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat: sed hunc Cæsar aggressus, uno, &, ut sic dixerim, non toto prælio, obrivit; more fulminis, quod uno eodémque momento venit, percussit, abcessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris; *antè visum hostem esse, quàm visum*. Sic cum exteris.

exteris. At in Africâ cum civibus multo atrocîus, quàm in Pharsaliâ. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceret, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quàm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio: quippe satîs amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritaniz rex Juba, videlicet ut latîus vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam, & Thapson, nisi quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam, ante imperium ducis, suâ sponte signa cecinerunt. Strages à Jubâ cepit: ejus elephantum bellorum rudes, & nuper à sylvâ, consternati subito clangore; statim & exercitus in fugam, & duces fortîus quàm ut fugerent, non inconspicuâ tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat: sed assequutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum; *Bene se habet imperator.* Juba quum sese recepisset in regiam, magnificè epulatus, postero die cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semetî in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africæ claustra, servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit. Nam postquam filium comitæque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit. Tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis: ille passus dum abscederent, rescidit plagas; sequutâque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma

ma rursus & partes: quantòque Africa supra Thessaliam, tanto Africam superabat Hispania. Plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte concursus est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiúsque legati confligere: sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se navibus bellum. Siquidem velut furem civium castigaret Oceanus, utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta confingerent? adde sitûs ipsius formidinem: vergentia in unum, hinc Hispaniæ, indè Mauritanæ littora; mare & intellinum, & externum; imminentésque Herculis speculas; quum omnia undique simul prælio & tempestate sævirent. Mox circa obsidiones urbium utrinque diffusus est: quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum Munda. Hic non pro cæterâ felicitate, sed anceps, & diu triste prælium: ut planè videretur nescio quid deliberare fortuna. Sanè & ipse ante aciem mœlior non ex more Cæsaris; sive respectu fragilitatis humanæ; sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem: vel eadem timens, postquam idem esse cœperat quod Pompeius. Sed in ipso prælio, quod nemo unquam meminerat, quum diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subito ingens inter utrosque silentium, quasi convenisset. Hic omnium sensus erat. Novissimè illud inusitatum Cæsaris oculis nefas, post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quòd etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quàm virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti, primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illâ perturbatione & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi

quasi occupare manu mortem vellet; nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus per clivantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent. Hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugientem investus, simul & suorum erexit animos, & hostes percolit. Nam hi dum se putant vincere, fortius sequi; Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiisque victoribus, sic æstimari potest. Hôc à prælio profugi quum se Mundam recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperâisset, ex congestis cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculisque confixa intèr se tenebantur. Fœdum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cefonius apud Lauronem oppidum consequutos, pugnantes (adèd nondum desperabat) interfecit; Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; aliisque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Galliâ triumphum transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia: tunc in serculis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam & Maoros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapfos, & Mundanusquam, & quanto majora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: pensatumque clementiâ bellum. Nemo cæsus imperio præter Afranium (satis ignoverat semel) & Faustum Syllam. Didicerat generos timere: filiamque Pompeii cum patruelibus ex Syllâ: hinc posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principem congesti honores: circa templæ imagines, in theatro distincta radiis corona; suggestus in curiâ; fastigium in domo: mensis in cœlo. Ad hoc pater ipse patriæ perpetuusque dictator: novissimè,

vissimè, dubium, an ipso volente, oblata pro Rosfris ab Antonio consule regni insignia. Quæ omnia velut insulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia; gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus & Cassius, alique patricii consenserunt in eadem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die; nec perlitare centum victimis poterat. Venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. Ibi in curuli sedentem eum senatus invasit: tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. III. *Cæsar Augustus.*

POpulus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, redisse in statum pristinae libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit; si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiae, fax & turbo sequentis sæculi, superfoisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit; trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patriæ ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia; dum Antonius variis ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatras desciscit in regem; nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitum. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum rediit: qui sapientiâ suâ atque solertiâ, perculsum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus: quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabeilâ consulibus, imperium Romanum jam ad Cæsares transferebant fortunâ, variis

& multiplex civitatis motus fuit: quòdque in annuâ cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significant: sic cum Romanæ dominationis, id est humani generis conversione, penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatatum est.

C A P. IV. *Bellum Mutinense.*

PRima civilium motuum causa testamentum Cæsaris fuit, cujus secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe quum intrâ decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret, ipse, plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desineret; denique ad opprimendum juvenem, palàm arma moliri; & jam parato exercitu in Cisalpinâ Galliâ resistentem motibus suis Decimum Brutum obfidebat: Octavius Cæsar, ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestâte, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) consulem aggreditur. Obsidio Mutinæ liberat Brutum: Antonium exiit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

C A P. V. *Bellum Perusinum.*

ALterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat. Semper aliàs Antonii pessimè ingenium Fulvia gladio cincta virilis militiæ, uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius senatûs suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, intrâ

intra Perusæ muros redegit, compulsiſſique ad extrema deditiõis, turpi & nihil non expertâ fame.

CAP. VI. *Triumviratus.*

QUUM solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem? Diversa omnium nota incendia. Lepidum divitiarum cupidus, quarum spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de his, qui se hostem judicâssent: Cæsarem inultus pater, & Manibus ejus graves Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus consalutant. Nullo bono more Triumviratus invaditur; oppressaque armis Republicâ, redit Syllana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum centum quadraginta senatorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat? quum Antonius Lucium Cæsarem avunculum suum, Lepidus Lucium Paulum suum fratrem proscripterit? Romæ capita cæſorum proponere in Rostris jam usitatum erat: verùm sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput in illis fuis Rostris videretur, nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

CAP. VII. *Bellum Cassi & Bruti.*

BRUTUS & CASSIUS sic Cæsarem, quasi Tarquinium regem, depulsiſſe regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdidere. Igitur cæde perfectâ, quum veteranos Cæsaris, nec immeritò, timerent, statim è curiâ

curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus; sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio cum consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniam, concesserunt. Sic vindicta Cæsaris dilata potius quàm oppressa est. Igitur ordinatâ magis ut poterat, quàm ut debebat, in Triumviros republicâ, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, harenam infederant. Sed nec tum imminentiâ cladis destinatæ signa latuere. Nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obuius Æthiops nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, quum illato lumine ex more aliqua secum agitaet, atra quædam imago se obtulit: & *quæ esset* interrogata; *Tuus*, inquit, *malus genius*. Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præfagio in Cæsaris castris omnia, aves, victimæque promiserant: sed nihil illo præsentius, quod Cæsaris medicus somnio admonitus est, *ut Cæsar castris excederet, quibus capi imminebat*: ut factum est. Acie namque commisitâ, quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret: & quamvis duces non essent præsentés, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia subduxissent; staret tamen pro paribus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur: primùm ad eò anceps fuit & par utrinque discrimen, ut exitus prælii docuit. Capta sunt hinc Cæsaris castra, indè Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna quàm virtus! & quàm verum est, quod moriens efflavit, non *in rē, sed in verbo tantum, esse virtutem!* Victoriam illi prælio error dedit. Cassius inclinato cornu suorum, quum captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratus,

arbitratus, evadit in tumultum. Indè pulvere & strepitu, etiam nocte vicinâ, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id missus, tardius renunciaret; transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Cassio etiam suum animum perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita enim par superesse bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum piissimarumque animarum, iudicio suo, scelere alieno uterentur.

CAP. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio.*

Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispaniâ occiderat, alter fugâ evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armasset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & classe medium mare infederat, o quàm diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas navales agitabat. Tantâ mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est: magnique famam ducis ad infero secum tulisset, si nihil tentasset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit; Asiâque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto Prætoris navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens atque respectans, & tamen non timens ne periret.

CAP. IX. *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

QUAMVIS in Cassio & Bruto partes sustulisset; in Pompeio totum partium nomen aboléisset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu & luxuriâ, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit. Parthi clade Crassianâ altiùs animos erexerant; civilésque populi Romani discordias læti acceperant: itaque, ut prima adfulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno; qui missus à Cassio Brutóque (quis furor scelerum!) sollicitaverat hostes in auxilium; & illi Pacoro duce, regio juvene, dissipant Antoniana præsidia. Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetravit. Denique ablatâ Syriâ, emanabat latiùs malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincantibus; nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipsúmque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem sinu latè cecidisset. Viginti amplius millium fuit; nec sine consilio ducis: qui simulato metu adedò passus est hostem castris succedere, donec absumpto jactus spatio, adimeret usum sagittarum. Rex fortissimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes quæ desciverant capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio.*

EXPERTIS invicem Parthis atque Romanis, quum Crassus atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta fecissent; pari rursus reverentiâ integrata amicitia: & quidem ab ipso sædus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine, Araxem & Euphratem sub
imagi-

Imaginibus suis legi concupiscit; neque causâ, nec consilio, ac ne imaginariâ quidem belli indictione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere; resistâ repente Syriâ in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam calida, simulat trepidationem, & in campos fugam: hic statim quasi victor sequebatur: quum subito nec magna hostium manus, ex improvise, & jam in fessos viâ, sub vespere, velut nimbus erupit: & missis undique sagittis duas legiones operuerunt. Nihil accederat in comparationem cladis, quæ in posterum diem imminebat, nisi intervenisset deum miseratio. Unus ex clade Crassianâ Parthico habitu castris adequitat, & salute Latinè datâ, quum fidem ipso fecisset, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortasse non desere. atque ita sequuta est minor vis hostium quàm imminebat. Adfuit tamen; deletæque reliquæ copiae forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quâdam sorte, quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis super capita scutis, cæcorum speciem præbuisissent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani quum se rursus extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem; *ite, & bene valete, Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugistis.* Non minor ex aquâ postea, quàm ab hostibus clades. Insecta primùm siti regio. Tum quibusdam Salmacidis fluvius infestior; novissimèque jam ab invalidis & avidè hauriebatur; quum noxiæ etiam dulces fuere. Mox & ardore per Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque cæli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertiâ parte de sedecim legionibus reliquâ; quum argentum ejus passim dolabris concideretur; & subinde inter moras mortem à gladiatore suo efflagitasset egregius imperator; tandem perfugit in Syriam. Ibi incredibili quâdam mentis vècordiâ ferocior aliquanto factus est; quasi vicisset qui evaserat.

CAP. XI. *Bellum cum Antonio & Cleopatrá.*

FUror Antonii quatenus per ambitum non interiret, luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, quum exosus arma in otio ágeret, captus amore Cleopatráe, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrío imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promissit Antonius: quasi facilius esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monitrum illud ut mente, ita animo quoque, & cultu desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut reginâ rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, ut venienti bello occurreret: postisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, & Ambracii sinûs cornua, infestâ classe succinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves: ducentæ non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsar's naves à triremibus in fenos non ampliùs ordines creverant. Itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexûsque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli factò, toto mari ferebatur; Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurumque in ripam assidue mora ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aureâ puppe, veloque purpureo, ~~sum~~

altum dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga: nec munita præfidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium atque Pelusium. profuere. Propè manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsarum provoluta tentavit oculos ducis frustra. Nam pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vitâ quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quou ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recipit. Ibi maximos, ut solebet, induta cultus, in differto odoribus folio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.

CAP. XII. *Bella adversus gentes externas.*

HIC finis armorum civilium. Reliqua adversus externas gentes: quæ, districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: necdum assuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliabant. Ad Septemtrionem conversâ ferme plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non possèt ascendere: sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per pivignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendère: quæ deficientibus telis, infantes ipsos affictos humo in ora militum adversâ miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus agunt, imâsque valles earum, ad quædam quasi claustra, custodiunt, abruptis torrentibus impliciti. In hos expeditionem ipse sumpsit; fierique pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum, militi scutum de manu rapuit: & in viâ primus, tunc agmine sequuto,

F

quum

quum Illyricus multitudine pontem succidisset, faucibus manibus ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium percecidit. Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histroque vallabantur. Populati proximos, intrâ ripas se recipiebant. In hos domandos Vibium misit: cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata; sed capta sunt, & in profluentes data: ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque sub sylvas agunt: indè in latrocinia promptissimi. Hos jam quidem Marcus incensâ urbe Delminio quasi detruncaverat: postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat, (hic secundus orator) sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium cupidissima, studiosâ diligentia acquirat; ut illud in usus suos servare videatur. Mysi quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos, inquit, estis?* Responsum invicem: *Romani, gentium domini.* Et illi, *Ita, inquit, si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, *ut cæsorum extis ducum & litarent, & vejerentur.* Deos audisse crediderim, nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatum motu corporis flammam, velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum maximè populus desciverat. Ille barbarus & signis militibus, & disciplinâ, armis etiam Romanis astueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsâ captivitate rabiem ostendere: quippe quum catenas moribus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent; Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, &

vicina

LIBER QUARTUS, IOI

vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non visa, sed summtota, atque dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarâsque sylvas habent. Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset: magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte Rheno, quæsisse bellum; in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit Usipetes: indè Tenctheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in Trophæi modum excoluit. Indè validissimas nationes, Cheruscas, Suevosque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumferant bellum, adeò certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerint. Cherusci equos, Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elegerant; sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque prædâ divisit, & vendidit. Præterea in tutelam provinciarum, præsidia atque custodias ubique disposuit; per Mosam flumen; per Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & Gefoniam cum pontibus junxit, classibusque firmavit. Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, cælum ipsum mitius molliúsque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam aliàs, senatus cognomen ex provinciâ dedit. Sed difficilior est

provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani victi magis, quàm domiti erant: morèstque nostros magis quàm arma sub imperatore Druso suspiciebant: postquam verò ille defunctus, Vari Quinctilij libidinem ac superbiam, haud secus quàm sævitiam odisse cœperunt. Ausus ille agere conventum, & in castris jus dicebat, quasi violentiam barbarorum & licioris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine oblitos enses, inertèstque mœrent equos, ut primùm togas, & sæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripunt: quum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædictâ quidem, & proditâ per Segestem, unum principum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improvisò adorti, quum ille (ô securitas) ad tribunal citaret; undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paullus, & fato est & animo sequutus. Nihil illâ cæde per paludes, særque sylvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in caufarum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisâ priùs linguâ, quam in manu tenens barbarus, *tandem*, inquit, *vipera, sibilare desisse*. Ipsi quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer priùs quàm in manus hostium veniret, evulsit; mensamque intrâ baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit. Hâc clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripâ Rheni fluminis staret. Hæc ad Sepemtrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quam bellatum est. Musulanios atque Gætulos accolas Syrtium, Cossò duce compefcuit: unde illi *Getulici* nomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas atque Garantantas Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*, sed modestior in æstimandâ victoriâ

riâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves; sed alter inglorius. Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur: in Syriâ Caius ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recipit. Armenios, victo rege Tigraue, in hoc unum servitutis genus Pompeius aflueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulatâ proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, strictus ac recreatus ex vulnere in tempus. Cæterùm barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio & pyrâ, in quam se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata ferè omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inherentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, Cantabri & Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & pejor, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Sagelamam; castra posuit; indè partito exercitu totam in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum, quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infestâ classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertio Arracillum oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen postremò fuit. Medulli montis obsidio (quem perpetuâ quindecim millium fossâ comprehensum cinxit undique simul adeunte Romano) postquam extrema bar-

bari vident; certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgò ex arboribus taxeis exprimitur, præcepere mortem: sequè pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistrium, Furnium, Agrippam legatos, hybernans in Tarracoenis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit: hos sub coronâ jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: sed jam Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine, à montibus suis descenderant. Nec temere sumptus, ut barbaris, impetûs: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus; nisi Trigæcini prodidissent: à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens oppressit consilia. Sic quoque tamen non incremento certamine. Reliquias fusi exercitûs validissima civitas Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut quum in captam urbem faces poscerentur, ægre dux impetraverit veniam, *ut victoriæ Romanæ stans potius esset, quàm incensa monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; cum ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miniisque & chryfocollæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerciti solum jussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nôsse cœperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque, duntaxat intrâ Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intrâ Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui
immunes

immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum verebantur. Nam & Scythæ misere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. Seres etiam, habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color ab alio venire cælo ferebatur. Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassianâ ultro signa retulere. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pœctio. Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe conditâ anno, Janum Geminum claudere bis ante se elausum; sub Numâ rege, & victâ primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia condidisset imperium, *Romulus* vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen *Augusti*; ut scilicet jam tum dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

[A page of extremely dense and illegible handwritten text in cursive script, featuring a large decorative initial 'D' and a signature 'Paterson' at the bottom.]

I N D E X

R E R U M maximè memorabilium.

Prior numerus caput, posterior paginam denotat.

A Lba Latio caput 1, 3.
 diruta 3, 5.
 Alliam ad flumen cum
 Gallis prælium 13, 13.
 Allobroges domiti ab Ænobarbo & Fabio Maximo 2, 52.
 Alpina corpora nivibus similia
 4, 28.
 Ancus Marcius 4, 6.
 Annibal in Italiam venit 6, 26.
 cum Scipione in Africâ dimicat 6, 35.
 Antiochi regis Syriæ ignavia
 & luxuria 8, 37.
 Antium: Spolia de eo parta
 11, 11.
 Antonii vecordia in expeditione
 Creticâ 7, 61. Parthicâ 10,
 97. in amore Cleopatræ 11,
 98.
 Apollo Cumanus fudat 8, 37.
 Appii decemviri in Virginiam
 in olentia 24, 22.
 Appius Claudius auspiciorum
 contemtor 2, 26.
 Appuleii Saturnii seditio 16,
 69.
 Asylum Romuli 1, 3.
 Athenio Cilix fervorum exerci-
 tum in Siciliâ constat 19,
 73.
 Attalus rex Pergamenorum
 Romanis res suas testamento
 relinquit 20, 49.
 Attius Navius augur 5, 6.

B Alceares piratæ, optimi fun-
 ditores 8, 61.
 Britanniam Cæsar adit 10, 64.
 Brutus liberos suos securi per-
 cussit 9, 9. Aruntem Tar-
 quinium occidit 10, 10.
 Brutus & Cassius Cæsaris in-
 terfectores contra Octavium
 & Antonium dimicantes,
 vincuntur, mortemque sibi
 inferunt 7, 93. &c. Bruti
 malus Genius *ib.*

C Cæsar Julius, quæ gessit in
 Galliâ & Britanniâ 10,
 61. &c. cum Pompeio pug-
 nat 2, 81. Brundisium summo
 cum periculo navigat 2, 85.
 Ægyptiorum manibus vix
 elabitur 2, 87. Pharnacem
 vicit antequam vidit *ib.* Mun-
 dæ prælio ancipiti de morte
 occupandâ cogitat 2, 90. ejus
 honores & cædes 2, 90, 91.
 Cæsar Octavius 3, 91. Anto-
 nium exiit castris 4, 92.
 intrâ Perusisæ muros redigit
 5, 93. Cassium & Brutum
 devincit 7, 94. Augustus
 appellatus 12, 105.
 Camillus ex urbe Gallos pellit
 13, 14. exulat 22, 21.
 Campania, pulcherrima Italiæ
 plaga 16, 15.

Cannæ

I N D E X.

- C**annis quadraginta millia Romanorum cæsa 6, 30.
Capua Annibali Cannæ 6, 31.
Carthago à suis incolis incensa, per continuos decem & septem dies arsit 15, 43.
Castor & Pollux præiis interesse creduntur 10, 11, 12, 41, 3, 54.
Cassius. vid. Brutus.
Catilinarianum bellum 1, 80.
Cato Uticæ mortem sibi accivit 2, 88.
Caudinas apud furculas clades Romanorum 16, 16.
Ciceronis caput in rostris 6, 93.
Cilices piratæ à Pompeio subjugati 6, 59.
Cimbri, Theutoni, Tigurini à Mario oppressi 3, 51.
Cimbricæ feminae bellatrices 3, 54.
Ciminius saltus 17, 17.
Cleopatra J. Cæsarem habet patronum 2, 87. Antonium amasium 11, 98. Augustum frustra sollicitat 11, 99. admotis ad venas serpentibus extinguitur 11, 99.
Clælia per Tiberim equitat 10, 10.
Consules instituti 8, 9.
Corinthus incensa, inde æs Corinthium 16, 44.
Coriolanus, matris lacrymis exarmatus 22, 21.
Corvinus quare sic dictus 13, 14.
Crassus cum exercitu perit in Parthiâ 11, 65. ditissimus cum fuit, auctiores opes voluit 2, 82.
Cyperus implevit ærarium Romanorum 9, 62.
D.
Decius consul se devovet 14, 45. itidem alter 17, 7.
Drusi Livii seditio 17, 70.
- D**uillius consul Punicam classem profigit 2, 24.
E.
EUnus Syrus servile bellum in Sicilia concitat 19, 72.
F.
FAbii trecenti apud Crementiam cæsi 12, 11.
Fabius Maximus contra Samnites pugnat 17, 17. ille cunctator 6, 32.
Faliscorum ludimagister remissus 12, 11.
Fontes veneno inficit Aquilius 20, 49.
G.
GAlli Senones, quales homines 13, 12. Romanis invadunt 13, 13. Gallorum Insubrium impetus 4, 28.
Germanici Cæsaris res gestæ in Germaniâ 12, 101.
Gracchorum Tiberii & Caii seditiones 14, 15, 68.
H.
Hierosolymam Pompeius intrat 5, 58.
Hispaniæ variæ partes à Romanis subactæ 17, 45.
Horatii cum Curitiis certamen 3, 5.
Horatius Cocles Tiberim transnatat armatus 10, 9.
J.
JAnus primò clausus 2, 4. secundò 3, 27. tertio 12, 105.
Juba & Petreius se mutuo jugulant 2, 88.
Jugurtha post Annibalem Romanis terrori 1, 50. à Metello, Mario, & Syllâ domitus, à Boccho traditus 1, 51.
Jupiter Feretrius 1, 3, 12, 12, 4, 28. Stator 1, 4.
L.

I N D E X.

L.

Lepidi consulatu bellum civile 23, 79. divitiarum cupido 6, 93.
Lucii & Caii, Cæsaris nepotum, fata 12, 103.
Lucretiæ stuprum 7, 8.
Lucullus Mithridatis copias terrâ marique cædit 5, 57.

M.

Macedonia accedit Romanis 7, 35.

Manlius Capitolium defendit 13, 13. inde dejectus 26, 23.
Marius dux adversus Jugurtham 1, 51. adversus Cimbro &c. 3, 53. cum Syllâ bellum civile gerit 21, 75. &c.
Massilia J. Cæsari portas claudit 2, 83.

Matrimonia plebeiorum cum patriciis agitata 25, 22.

Menenius Agrippa plebem dissidentem revocat 23, 21.

Metellus adversus Jugurtham missus 1, 51. Cretas reprimat 7, 61. indè Creticus *ib.*

Metellus Balearicus 8, 61.

Metius Fufetius equis distractus 3, 5.

Mithridates edicto Romanæ civitatis Asiaticos interfici jubet 5, 56.

Mucius Scævola Porfenam agreditur 10, 10.

Mundæ prælium 2, 89.

N.

Numæ Pompiliæ acta 2, 4.
Numantiz excidium 18, 46.

O.

Octavius Cæsar ulciscitur patrem, & summam rerum obtinet 3, 91. &c. Augustus appellatus 12, 105. Janum caudit *ib.*

P.

Pales templum poscit 20, 20.
Parthi Crassum cum exercitu cædunt 11, 65. ipsi à Ventidio cæsi 9, 96. Antonium contra fœdus dimicantem fugant 10, 97. signaculo Crassianâ raptâ Romam ultro referunt 12, 105.

Perfes Macedo à Romanis victus & triumphatus 12, 40.

Pharfalia pugna 2, 88. 7, 94.

Philippicis campis Cæsar & Pompeius signa conferunt 2, 85.

Pompeius Magnus Mithridatem regno exiit 5, 56. Piratas Cilicas coercet 6, 59. decertat cum Cæsare 2, 87. &c. in Ægypto trucidatus 2, 86.

Pompeius Sextus perditâ classe profugit 8, 95.

Porfena Tarquinius Romam reducit 10, 9.

Pseudophilippus Macedo, veronome Andriscus 14, 41.

Pyrrhi cum Romanis certamina 18, 18. de virtute eorum sententia 18, 19.

Q.

Quintilii Vari libido, superbia, securitas, quibus tres legiones in Germaniâ perfundat 12, 102.

Quinctius, dictator ab aratro 11, 11.

Quirinus, in cælo Romulus 1, 4.

R.

Regilli ad lacus dimicatur cum Latinis 10, 11.

Regulus in Africam progressus, Pœnos urget 2, 25. tandem elade affectus & captus 2, 26.

Regum Romanorum diversa ingenia 8, 8.

Remus

I N D E X.

Remus occisus 1, 3.
 Romanæ populi ætates, *proem.*
 2. de orbe victoriæ ducentis
 annis 23. primum navale
 bellum 24. post Cannen-
 sem cladem vitus 6, 31, 32,
 33.
 Romuli historia 1, 2.

S.

SAbiparum raptus 3.
 Saguntus delata 29.
 Salandicus Celtiberum dux
 17, 46.
 Samnites, qualis gens 16, 16.
 Scelerata porta, unde sic dicta
 12, 11.
 Scipionem in manus hostium
 venturum filios eripit 6, 30.
 idem qui postea Africanus
 ib. & 6, 33.
 Seditiones militum plebique
 in duces 22, 21.
 Senatus à Romulo institutus 4.
 Serpens apud Bragadam Re-
 gulum vexat 2, 26.
 Sertorianum bellum 22, 78.
 Servile bellum 19, 72.
 Servius Tullius 6, 6.
 Sociale bellum 18, 71.
 Spartacus Thrax gladiator bel-
 lum movet 20, 73.
 Spolia opima. vid. Jupiter
 Feretrius.
 Sylla Mithridatem reprimit 5,
 56. cum Mario bellum civi-
 le movet 21, 75.
 Syracusæ Romanis cedunt 6, 32.
 Syria Romanis cedit 8, 37.

T.

TAnaquil, Servii Tullii uxor
 6, 6.
 Tarentus, Lucaniæ caput 18,
 17.
 Tarpeia prodit portas Sabinis
 1, 3.
 Tarquinius Priscus 4, 6.
 Tarquinius Superbus 7, 7.
 Telluri deæ ædes promissa 19,
 20.
 Thalam, gravem armis thesau-
 rôque Jugurthæ arcem, diri-
 pit Metellus 1, 51.
 Theutoni ac Tigurini domiti
 3, 52.
 Thracum immanis sævitia 4,
 55.
 Ticinus, Trebia, Trasimenus
 lacus, Romanorum cladibus
 celebres 6, 30. -
 Torquatus, unde 13, 14. filium
 suum contra imperium pug-
 nantem occidit 14, 15.
 Tribunatus institutus 23, 21.
 Tullius Hostilius 3, 5.

V.

VEntidius Parthos clade affi-
 cit 9, 96.
 Viriatus Lusitanus suos erigit
 17, 46.

X.

XAnthippus Lacedæmonius
 Romanos bello superat.
 2, 26.

Z.

ZAmam Numidiæ arcem
 frustra obsidet Metellus.
 1, 51.

LUCIUS AMPELIUS

MACRINO SUO SAL.

VOLENTI tibi omnia nôsse, scripsi hunc Librum memorialem, ut nôris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

Mundus, est universitas rerum, in quo omnia sunt, & extra quem nihil, qui Græcè dicitur κόσμος. Elementa mundi 17. Ignis, ex quo est cælum. Aqua, ex quâ mare/océanum. Aër, ex quo venti & tempestates. Terra, quam, propter formam ejus, orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio, quæ catacecaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII signis, in quibus Sol annum conficit cursum.

De

De duodecim Signis.

Signa sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quodd, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cum aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis Ammon est appellatus, eique sanum magnificum fecit ad eum locum, ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandria millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse qui Hellen & Phryxam vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figurâ Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidoniâ adludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortalis memoriâ. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronunciare præter eos, qui in his præfê sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicunt Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quàm ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit: Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argivâ diu speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cepit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Virgo,

go, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonem redit, quem ut mœstum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venerunt ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magnâ lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutius, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove petit, quòd suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella, cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra, quam græci Zygon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideòque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. Scorpium, qui dicitur ad perniciem Orionis in insulâ Chio in monte Pelenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visâ oianâ, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutricius Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quòd plausu & lusu sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quòd justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinam, Achilles citharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur dii immortales postquam Pythonem dignâ pœnâ affecerunt, Pana astrorum memoriâ

memoriâ decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Theſſalus, qui maximo cataclyſmo cum uxore Pyrrhâ ſolus evaſit, & hic pietatis cauſâ inter ſidera locatus eſt. Piſces, ideo piſces quia bello Gigantum Venus perturbata in piſcem ſe tranſfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piſcis in orâ fluminis columba adſediſſe dies plurimos, & excluſiſſe deam benignam, & miſericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ cauſâ piſces inter ſidera locati.

De Sideribus.

PRæter duodecim ſigna, potentiffima ſidera in cœlo Septentriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur; ideoque navium curſus regunt, quorum alter Cynofura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine ſuâ dimidiam cœli obtinet partem. Pleiades, quæ Latinè Virgilii dicuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus & occaſus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solſtitio eſt. Stellæ potentiffimæ in cœlo ſunt ſeptem. Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur; qui ad arbitrium ſuum vagantur, & motu ſuo hominum fata moderantur. Item adverſo curſu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus ſedeant XII ſigna duodecim ventorum.

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thraſciam. Virgo, in Argeſten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Auſtrum & Africum. Capricornus, in Auſtrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Piſces, in Eurum.

De

De Ventis.

Venti sunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generale quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturinus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales, cæteri speciales adscribuntur. Ut Iapyx Zephyro, qui ab Iapygio Apulizæ promontorio flat. Leuconotus Noto, cum ferentior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Etesizæ, qui statis diebus flant per æstatem.

De Orbe Terrarum.

Orbes terrarum qui sub cælo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in quâ nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina. Asia, quæ est inter Tanain & Nilum. Libya, quæ est inter Nilum & Gaditanum finem. Europa, quæ est inter fretum & Tanain. In Asiâ clarissimæ gentes: Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges; Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europâ clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libyâ gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Nafamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum: Caucasus, in Scythiâ; Emodus, in Indiâ. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Atticâ. Taygetes, in Lacedæmoniâ; & Citheron Eleon, in Bœotiâ. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadiâ. Appenninus, in Italiâ. Eryx, in Siciliâ. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam & Spaniam.

Spaniam. Atlas in Africâ. Calpe in freto Oceanî. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in Indiâ. Araxe, in Armeniâ. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythiâ. Strimon & Hebrus, in Thraciâ. Sperchios, in Thessaliâ. Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Caystrus, in Lydiâ. Cydnus, in Ciliciâ. Orontes, in Syriâ. Simois & Xanthus, in Phrygiâ. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadiâ. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœsiâ. Eridanus & Tiberinus, in Italiâ. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Galliâ. Iberus & Bætis, in Spaniâ. Bagrada, in Numidiâ. Triton, in Getuliâ. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthiâ. Rhenus, in Germaniâ. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Eubufus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad Septentrionem Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægeo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; cæterùm celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, & Mœnynx, & Gyrha.

De marium ambitu.

MARE, quo cingimur, universum vocatur Oceanus. Hoc quatuor regionibus inrumpit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat

intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè simul & longissimè fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit. Hadriaticum, idem superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium & Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo penè insulam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud à Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythiis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ. Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Libycum à Libyâ cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab Apolloniâ Athamantiâ mille passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terrâ exit flamma. In sylvâ Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix exit & bitumen. Cùm manibus supplodas, pix altè attollitur, & quasi ab aquâ bulliescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperâsse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt; duo qui descenderunt, Jovem ipsum videre. Leucade mons: unde

unde se Sapphō deiecit propter virum. In summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cū homo indē defiluit, statim excipitur liatribus. Sicyone in Achaiâ, in foro ædes Apollinis est. In eâ sunt posita Agamemnonis clypeus & machæra, Ulyssis chlamys & thoracium, Teucris sagittæ & arcus, Adraſti, arca quam deposuit, in quâ quid sit ignoratur; sed & olla ærea in quâ Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium, remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, caucules quem Minerva sortita est. De Orestæ cervice una proci parafiti palla pendet, quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela. Ibi de terrâ oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnificè ornatum, quod Asylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balænæ costa est magna secundum mare, quam homo complexi non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laïdos. Bæotiæ lacus sacer; ubi Amphiarus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus oppositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de granine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si antè tangas aut fricueris, lac demittit; ex alterâ autem parte similiter si fricueris, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achilles & Patrocli vultus, & flumen Scamandras. Epheso Dianæ fanum nobilissimum maximum pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ, sinistrâ postes marmorei monolithi longi cubitis xx, quâ super templum ascensu sunt cxi millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hederâ, cujus capita foras iv. arietina

arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xl, cum maximis sculpturis. Continet autem Gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cælo, nec, cum pluit, aquâ tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare, ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cælo, quam neque ventus extinguit, nec pluvia aspergit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columnâ pendet cavea ferrea rotunda, in quâ conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balænz, quasi lapides quadrati. Marmesiz apud Sipilum columnæ sunt iv, inter has columnas est victoria ferrea, pendens sine aliquo vinculo in aère ludens. sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædes Dianæ Ephefo, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icarî stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columnâ marmoreâ cum quadrigâ. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babyloniz quem Memnon ædificavit lapide cocto, id, est calce & sulphure, ferro intermixtus ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agartus oppidum: ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limbo, brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestiz terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriz flumen Nilum maximè colunt.

Quot

Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deaque.

JOves fuere tres. Primus in Arcadiâ Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadiâ, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposse, ut eum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis, & aliter Marfenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque; Primus Jovis filius, Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zemintus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaethon nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Ioppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Siciliâ Meletis filius. Mercurii iv. Primus Cæli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maizæ, qui est inventor lyræ. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex Latonâ. Quartus Sileni filius in Arcadiâ. Quintus Ammonis filius in Libyâ natus. Dianæ iii. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Laï filius. Tertius Aristeti & Alcippei filius. Veneres iv. Prima Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit, unde Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima Vulcani filia; unde Athenarum est civitas Secunda Nili filia, quam Ægyptii colunt.

colunt. Tertia Jovis filia, quæ in fecillis rebus se exercuit. Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jove & Proserpinâ. Hic agricola, & inventor vini; cujus foror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Florâ, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabiroy, qui regnavit in Asiâ. Quartus ex Saturno & Semelâ, dicunt. Quintus Nisi & Hefionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorem loci sui Helenes dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Ioab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcmenâ, qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

Imperia ab ineunte ævi memoriâ fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medii, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses: post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

Ninus Rex; qui primus exercitum propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cujus posterii primùm Asiæ regnaverunt; per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parum prosperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perditio regno, ne in potestatem hostium veniret, cum

exoletis suis venenum bibit, & igni subjecto cum regnâ suâ conflagravit.

Reges Medorum.

ARfaces, primus Rex, qui everfas Assyriorum opes luxuriâ Sardanapali transfudit, eosque justissime rexit. Astyages, vir fortis & justus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

Reges Persarum.

CYRUS rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subactâ, Europam quoque irrupisset, ni à Tomyre Scytharum reginâ victus oppressusque esset. Cambyses, filius erat Cyri; qui, cum lxx millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magnâ parte militum per famem amisâ, invitus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, irâ deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius rex unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudomarathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Hellesponto, & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quàm ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUrystenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte alternâ regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, certaverunt,

certaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit, ter-
tiâsque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab
Atheniensibus per ludibrium missus, pœnateas vota,
militum animos concitavit, ut tam diuturnum præ-
lium victoriâ consummarent. Leonidas, dux Persico
bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Ther-
mopylas totam vim Persici belli morte suâ ac suorum
obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium
præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Aso-
pum Bœotizæ flumen debellavit: mox proditionis à
rege suspectus idem Mardonius, ideóque accusatus, in
asylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus est.
Leander dux, qui dominantem toto mari classem At-
ticam apud Ægeos primus oppressit, & victis Athe-
niensibus xxx tyrannos imposuit. Xanthippus, vir
Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico pri-
mus Carthaginienibus dux missus Regulum cepit.
Agésilæus, cujus inventum est, in hostili, quàm in
suâ terrâ, pugnare; ideóque in Asiam missus, vastatâ
eâ, cum jam regi immineret, revocatus Athenienses
apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit,
quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec
voluit Corinthum delegare, cum posset.

Clarissimi Reges & duces Atheniensium.

Cecropus rex, qui urbem condidit Athenas, & ex
suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem
fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens
fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleu-
sinæ constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, filia-
bus virginibus ministris, Triptolemo frugum præfec-
to; qui fame laborantem Græciam circumlato fru-
mento restituit. Pandion rex, qui filias suas Proc-
nen & Philomelam Thracizæ regibus tradidit, ut bar-
baras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Ægei
filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes,
ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus
rex, qui pro salute & victoriâ patriæ, secundum ora-

culum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus, vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causâ tyrannidem invalit, eamque iustissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebei, qui Hippiam & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes factâ conjuratione opprefferunt, idcoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicaeos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsâ Asiâ apud Eurymedontâ flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, & cùm fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasylbulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes factâ conjuratione afflixit, & libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliae centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari, ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret; Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit; Cypron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occisi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus
existi-

existimatus, ideóque ob insignem justitiam status
ccc est honoratus; quas ei pro libertate posuerunt in
facie publicâ.

Reges Macedonum.

Philippus, Amyntæ filius, primus Macedonum ob-
tinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem:
& cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli appa-
ratu in theatro à Pausaniâ est interfectus. Alexander,
Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pellâ Mace-
doniæ cum xl millibus militum in Asiam transisset,
Darium regem Persarum primùm apud Granicum
flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertio apud Arbela,
tribus præliis, triginta peditum legionum, equitum
bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem In-
dorum, & omnes Asiæ gentes sub potestate suâ red-
egit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbactran,
Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vino-
lentiâ, an veneno, cum tamen prius & Africam per-
agrasset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum
primus omnium navigasset. Philippus, qui post A-
lexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ
regnavit, invictus in Græciam cum sævè dominare-
tur, à Sulpicio consule in Phocide victus est, mox à
Flaminio in Macedoniâ, Thessaliâ apud Cynocepha-
las, ubi dato obside filio Demetrio regni parte mul-
tatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum max-
imis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in
Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simul-
acris à Marco consule apud Scyriam paludem victus,
præcipitatis in mare thesauris profugit; mox ab Æ-
milio Paulo totâ Macedoniâ fugatus, Samothraciam
confugit in asylum: unde, datâ fide cum se Paulo
commisisset, ante currum ejus in triumphum produc-
tus, mox liberâ custodiâ in Albano confenuit. Pseu-
dophilippus, vir plebeius & degener, cum ex simili-
tudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Ma-
cedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus

comprehensus, sub custodiâ missus est Romam, ubi cum ex custodiâ aufugisset, concitatâ rursus Macedoniâ, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam constituit. Servius Tullus, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publicâ liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinos bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintus Cincinnatus, idem Sersanus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deletâ Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter unâ pugnâ Etruscos, Samnites, Umbros, Gallôque subegit, Libertinos à tribubus repurgavit, ideòque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in scitilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quòd decem pondo argenti possideret: Claudius

Cladius Marcellus, qui Annibalem primus in Campaniâ prælio vicit? idémque docuit, in bello quomodo equites finè fugâ cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem, & in eo Africam, debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hâc Africam, in illâ Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibale in Apuliâ relicto, venientem ab Hispaniâ Hasdrubalem excepit, copiâsque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cùm Annibali junxisset, dubitari non potest. paria eis præstiturum non fuisse. Paulus, qui cùm Macedoniam vicisset, & Græciam liberâsset, & opulentissimum triumphum reportâsset, inter ipsos triumphî dies amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quòd in suam potiùs domum, quàm in remp. sævisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui, Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victâ Numidiâ; qui cùm perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totûsque senatus in eas jurâsset, maluit in exilium ire, quàm jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quòd patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africâ Numidis, in Galliâ Cimbris Teutonibûsque saperatis, à caligâ pervenit usque ad septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoriâ perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solûsque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Syllâ cùm in exilium profugisset, quàm brevissimo tempore propè totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortunâ insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, & ædificiorum, tabellarûmque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilices toto mari dominantes, intra quadragesimum diem vicit, & magnam partem

Asiæ inter oceanum Caspium, Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani qui in Togâ fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui dissidentem populum senatus conciliavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret, nefas ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias à Philippo Conf. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, & ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus, mori maluit quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non rite

rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit; & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit; statuásque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censurâ suâ sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus iudicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quòd cum Catilinâ conjurâisset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

HOratius tergeminus, qui adversùs Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flammâ contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut planè ecc Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis Manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensâ, se aliósq; senes diis Manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginensium maluit pati, quàm ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ inmisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanâ, posceretur. Spurius Posthumius; qui à Pontio Tellefino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, autor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Caius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia optima retulerunt.

Romulus de Acrone Ceninensium rege. Cossus Cornelius de Larte Tolumnæ Vejentium rege. Claudius Marcellus de Viroadomaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

Manius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus infedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud In-tarcatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatius Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt:

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Cre-ticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Anti-ocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

Secessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Pri-ma secessio propter impotentiam sceneratorum, cum in montem plebs armata secessit. Secunda pro-pter impotentiam Decemvirum, cum intercepta filia sua Virginius Appiam & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato magistratu

magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nubere, quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

Seditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberrii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novus motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Callæcio focero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. & Glauciae Consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus taxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cum ille Senatus equestrem ordinem adfideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo sua interfectus.

Qui adversus patriam nefaria iniere consilia.

Coriolanus, ob asperiores annonas in exiliis actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentaria largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinnati dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum Agrariis legibus factionis dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in eadem Senatus, in incendium urbis, direpti-

ORANT

onem ærarii conjurâſſet, & in id facinus Allobrogas ſollicitâſſet, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apuliâ debellatus eſt.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bellâ geſſerunt.

POpulus Romanus ſub Romulo pugnavit cum Sabinis, priùs propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Teleſinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos ſub jugum miſit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis geſſit, vaſtatâque Campaniâ ad viceſimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam conceſſit, & cùm Achaiam armis ſub ſe redegiſſet, Macedoniam quoque Antigono regi eripuifſet, dum Argos expugnat, occiſus eſt. Omnium Græcorum ſapientiſſimus, & militaris diſciplinæ peritiſſimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hiſpaniam ſecutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hiſpaniâ vicit, & everſione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiani venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thraſymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucaniâ, Marcellum in Campaniâ ſuperavit.

Status Populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primum ſub regibus fuit. Deinde, poſt ſuperbiam Tarquini, & illatum Lucretiæ ſtuprum, expulſis regibus, tutelam ſui conſulibus tribuniſque commiſit. Deinde tribunitiis ſeditiõibus agitated, abdicatis omnibus magiſtratibus, Decemviros, legum ferendum & Reip. conſtituendæ cauſâ, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem deteſtatus, rurfus ad conſules rediit; donec, exortis bellis civilibus inter Cæſarem & Pompeium, & oppreſſâ per vim libertate, ſub unius Cæſaris poteſtatem redacta ſunt omnia. Ex eo perpetua Cæſarum dictatura dominatur.

Initium

Initium Regni Mithridatis.

CYRUS, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysen & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden in folio sedentem, capite cælum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde, revertens ab Æthiopiâ, rebus perfractis cum in Ægyptum venisset, incolâsque ejus loci lætantes advertisset; ratus illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodémque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femem suam vulneravit, & eam partem, quâ Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, quâcum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cum ille sopitus esset, utrum aures testas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti excepto posthac Potane, ex illis regnaret, cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit. Illic alia equa ab suo inicitur. Tunc equus Darii, magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges

Reges Partiorum.

Seleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicanor est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arfaces; formâ & virtute præcipuus, cujus posterii Arfacidæ cognominati sunt: qui pacem cum Syllâ imperatore fecit. Orodes; qui fœdus cum En. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funestâ clade delevit. Pacorus; qui filium ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

Tigranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Cons. & Scipione Æmiliano Bellus, rex Armeniæ; qui cum impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polyocrates, rex Cappadociæ; qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, Rex qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dion. sium Sicilia regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, Totâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi essemus.

Reges Asiae & Pergami.

Eumeneas Carducus Philippus Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prosperâ fortunâ usus, adeo tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit.

Nam

Nam testamento suo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsaliâ gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, & cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani; in cujus amicitia primâ ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Evergetes; qui Alexandrum apud Ozydacas objecto clypeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Pontino interfectus est.

Duces & Reges Carthaginiensium.

HAnno, & Mago; qui Punico bello Cornelium Conf. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginiensium redegit: relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis

copiis ab Hispaniâ veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone exspoliatus est.

Reges Numidiæ.

SYphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnóque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginensium & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitiæ Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

Reges Mauritaniæ.

JUBA Rex; qui Curionem legatum Cæsaris opprefsit: mox, occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversus Pop. Rom. arma sumpserunt.

TATIUS, Rex Sabinorum; qui occupatâ arce Tarpeiâ in ipso foro cum Romulo decertavit & interventu Sabinorum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra fœdus, à Fidenatibus destitutus, & jussu Tulli Hostilii ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porfenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obsedit, proptérque Tarquinius. Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus, & restitutus est.

Bella civilia quot.

CIVILIA bella quatuor mota sunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpicius Tribunus excitavit, quod subscriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre nolisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliae exspoliatae. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli species

species magis, quàm causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Cæterùm utriusque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cùm secundùm mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu judicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modò ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium rededit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversùs complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; adversùs Cassium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adversùs Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

Bellorum genera sunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversùs fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

Inexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuo ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cùm profugisset, ac primùm Minturnis in palude latuisset; tum coniectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione datâ,

datâ, Marius redit, & se cum Cinnâ adjunxit, vicis Octavianis partibus. Septies consul creatus severissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, propè totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruriâ ad Sacriportum, partim ad Collinam portam præstravit: & reliquias adversariorum eorum, qui se dederant, in villâ publicâ trucidavit. Qui diffugerant, in tabulâ proscripsit, jure permissio ut interficerentur.

Ordo Belli inter Cæsarem & Pompeium.

CÆsar, & Pompeius, & Crassus, in ita societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Sênatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Ascalanus; Quintus Lutatius Catulus.

De bello Macedonico.

Populus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Perse Philippum filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quòd de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quòd fœdus cum patre suo percussum ruperit Perseus. Tertii, quòd falsò nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

Etrusco bello; cum Porfenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensâ, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vicissimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cimbrico bello; cum Cimbrici Alpes occupaverunt. Servili bello; cum

edum Spartacus, Crixus & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompeio Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romanus cum Carthaginiensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera, quod Carthaginienses Tarentinis adfuissent. Altera, quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, revera præmium fuit Siciliæ & Sardiniae possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius & Regulus in ipsâ Africâ profligaverunt: Duilius Consul apud Liparas insulas; Lutatius Catulus apud Ægates, mensis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentissimum fuit. Causa, quod Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flamini exercitu. Quarta apud Cannas. deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fugâ Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pæne ictus cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hispaniâ Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, & ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quàm operis fuit. Nam, Manilio consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit; unâ cum Tigrane cum incensâ Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, quod
contra

contra foederis pactionem Carthaginienses reparassent classes, & arma finitimis intulissent.

Usque Imperium Trajani qui visi sunt, & per quos, CCIV.

PER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse, bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum Consulem, Persen in Syriam vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & duces Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummius Achaicum, & Corinthum, & Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciam. Per Marius Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiaticas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias, Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitibus.

Comitia dicuntur à comitatu & frequentia, quod Patres & classes ad suffragia vocantur, creando- rum magistratum vel sacerdotum causâ. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur; quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translaticium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De

De populi Romani distributionibus.

ANtiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in Populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur populi Romani distributio sub Sexto Tullo rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebus-publicis.

Rerum-publicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Selucia Parthorum. Aut Senatûs; ut Massilia Galloꝝum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

John Elzevir
1688
1688

Quod quidem ad Lucium Ampelium spectat. Lectorem iterum monitum velim me Editionis Elzevirianæ, quam religiose secutus sum, fide unicâ nixum, maluisse plurima, quorum neque sensum assequor, neq; Syntaxin intelligo, intacta relinquere, quàm propria, aut quod eodem recidit, nullâ auctoritate immutare.

Bona agere mala pati sequi

Profecto, si quis non

verba sequi. Robertus Rodericus
oso: si normi quærat hoc duo
re normi pro quo scilicet

For who is from the
were the Romans
or was the sufficient

For the Roman

• Roman

For the Roman

10

